

<https://helda.helsinki.fi>

Yksi ainoa oikea ratkaisu: sic et non

Juurikkala, Oskari

Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta
2010

Juurikkala , O 2010 , Yksi ainoa oikea ratkaisu: sic et non . julkaisussa J Mikkilä & S Koulumäki (toim) , Oikeus ja kritiikki 2 : Janne Kaiston Lainoppi ja oikeusteoria . Forum iuris , Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta , Helsinki , Sivut 85-129 .

<http://hdl.handle.net/10138/316051>

---

unspecified

acceptedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

YKSI AINOA OIKEA RATKAISU: SIC ET NON

Kaiston argumentti yhden ainoan oikean ratkaisun opin puolesta ei vakuuta, mutta käsitteestä ei ole syytä luopua teoreettisena ideaalina. Artikkelitarkastelee asiaa klassisen jusnaturalismin näkökulmasta. Normatiivisiin kysymyksiin on oikeita ja väärä vastauksia, vaikka usein emme niitä voi ainakaan täydellisesti tuntea. Kysymys yhdestä oikeasta ratkaisusta ei ole vain teoreettinen kuriositeetti, koska siihen annettu vastaus heijastaa syvempiä käsityksiä oikeudellisen ajattelun luonteesta ja dynamiikasta.

1 JOHDANTO

Teoksessaan Lainoppi ja oikeusteoria *Janne Kaisto* puolustaa oppia yhdestä ainoasta oikeasta ratkaisusta oikeudellisiin kysymyksiin. Tässä artikkelissa tarkastelen kriittisesti Kaiston argumentteja historiallista taustaa vasten ja esitän vaihtoehtoisen teorian yhdestä ainoasta oikeasta ratkaisusta. Vaihtoehtoinen teoria tunnetaan nimellä *klassinen luonnonoikeusajattelu* tai *jusnaturalismi*.

Ensinnäkin selvitän lyhyesti aiemman suomalaisen keskustelun pääpiirteet kysymyksen tiimoilta ja arvioin Kaiston käsitystä yhden ainoan oikean ratkaisun teesin sisällöstä, rajauksista ja perusteluista. Sitten esittelen lyhyesti erään version klassisesta jusnaturalistisesta oikeusfilosofiasta, minkä jälkeen pohdin yhden oikean ratkaisun mahdollisuutta klassisen jusnaturalismin viitekehyksessä.

2 YKSI AINOA OIKEA RATKAISU: SUOMALAINEN KESKUSTELU JA JANNE KAISTO

2.1 Aiempaa keskustelua

Vielä 1960-luvulle saakka oli suomalaisessa oikeusajattelussa tapana lähteä siitä, että jokaiseen kysymykseen on olemassa yksi ainoa oikea ratkaisu.¹ Tällä ei toki tarkoitettu sitä, että oikea ratkaisu olisi aina helposti löydettävissä tai oikeaksi

---

¹ Ks. *Oker-Blom* "En riktig lösning trots allt? – Dworkin mot finländsk bakgrund" JFT 1978 s. 252–253.

havaittavissa: kyse oli pikemminkin ideaalista, johon tuli pyrkiä. Esimerkiksi *Veli Merikoski* ja *Aatos Alanen* pitivät kyseistä oppia periaatteessa oikeana, tosin käytännössä vaikeana tavoitteena.²

Yhden oikean ratkaisun teesi on toisinaan liitetty Ranskan vallankumouksen aatemaailmaan, jossa tuomaria pidettiin mekaanisena tuomionlaskenta-automaattina.³ Alanen ei kuitenkaan pitänyt kyseistä ajattelutapaa lainkaan realistisena, koska kyseessä oli ”tyypillinen esimerkki primitiivisestä uskosta lakikirjan kaikkivoipuuteen”.⁴ Hänen ajattelussaan yhden oikean ratkaisun mahdollisuus näyttää pikemminkin perustuvan oikeudellisen ajattelun objektiivisuuteen, joka lopulta juurtuu maltilliseen arvo-objektivismiin.⁵ Kyse ei siis ole välttämättä poliittisesta ideaalista, vaan inhimillisen oikeuden mahdollisesta ominaisuudesta.

Viime aikoina oppiin yhdestä ainoasta oikeasta ratkaisusta on kuitenkin suhtauduttu varsin kriittisesti. Skeptinen asenne näkyy viimeistään *Kaarle Makkosella*, joka arveli kyseisen ajattelutavan perustuvan ”arkiajattelun luomaan fiktion siitä, että jossain ihmisaistein tavoittamattomissa olisi olemassa absoluuttinen ja ideaalinen oikeus”.⁶ Makkosen mukaan sidottu ratkaisu oli illuusio, koska tosiasiaissa oikeudelliset käsitteet ovat monimerkityksisiä ja niiden tulkinta on merkityssisällön antamista, ei pelkästään oikean merkityksen löytämistä.

---

² Ks. *Merikoski* Vapaa harkinta hallinnossa 1958 s. 47 sekä *Alanen* Oikeuslähde ja laintulkintaoppi 1959 s. 53–54, joka toteaa: ”Teoriassa on lähdettävä siitä, pidettävä ikään kuin tähtäyspisteenä sitä seikkaa, että jokaisessa tapauksessa on vain yksi ainoa oikea ratkaisu, vaikka käytännössä ei voida ainakaan jokaiseen tapaukseen nähden lausua, että ratkaisu, johon tullaan on aina oikea. Käytännössä saattaa luonnollisesti ilmetä tapauksia joihin nähden on mahdoton sanoa, mikä ratkaisu on oikea [...]”.

³ Ks. esim. *Sipponen* ”Yhden ainoan oikean tai tarkoituksenmukaisen ratkaisun periaatteista” LM 1965 s. 199. Myös *Alanen* 1959 s. 46 liittää tämän käsityksen tuomarista Montesquieun valtio-oppiin ja Napoleonin oikeusreformeihin: ”*Montesquieu* on selittänyt, että oikeussäännösten tulisi ihanneyhteiskunnassa olla niin kirkkaita ja tyhjentyviä, että tuomarilta ei vaadita muuta kuin sisältälukemisen taito.” Alanen ei kuitenkaan näe yhden ainoan oikean ratkaisun opin riippuvan Montesquieun valtio-opillisesta visiosta.

⁴ *Alanen* 1959 s. 47.

⁵ Ks. myös sama s. 50–51.

⁶ *Makkonen* Oikeudellisen ratkaisutoiminnan ongelmia 1981 s. 246. Kyseessä on suomenkielinen versio alun perin saksankielisestä väitöskirjasta *Makkonen* Zur Problematik der juristischen Entscheidung 1965.

Aulis Aarnio on kritisoinut yhden oikean ratkaisun teesiä vielä perusteellisemmin.⁷ Hän tekee erottelun teesin vahvan ja heikomman version välillä:

(a) *vahva versio* pitäisi kiinni sekä yhden oikean ratkaisun olemassaolosta että sen ehdottomasta löydettävyydestä;

(b) *heikko versio* sen sijaan katsoisi yhden oikean ratkaisun olevan olemassa (ontologinen taso), vaikka aina se ei olisi löydettävissä eikä voida ehdottomasti tietää, onko oikea ratkaisu saavutettu (epistemologinen taso).⁸

Lienee selvää, että teesin nykyaikaiset puolustajat käsittänevät sen nimenomaan Aarnion ”heikomman version” merkityksessä.

Aarnio itse kuitenkin hylkää myös heikomman version. Yhtäältä se on hänen mukaansa ”tarpeeton” oletus, joka ei vaikuta käytännölliseen oikeusajatteluun.⁹ Toisaalta Aarnion edustama arvorelativismi johtaa siihen, että yhtä ainoaa oikeaa ratkaisua ei voikaan olla olemassa.¹⁰ Tähän johtavat mm. kielen tilannesidonnaisuus ja oikeudellisen harkinnan metodin epätäydellisyys. Ratkaisevan kuoliniskun yhden oikean ratkaisun opille antaa arvojen suhteellisuus: ratkaisujen oikeellisuus on – ainakin kiperissä tapauksissa – arvostuksenvarainen asia, joten oikeista ratkaisuksista (yksistä tai useammista) puhuminen edellyttää arvojen tai arvostusten objektiivisuutta, mikä Aarnion mukaan on lähtökohtaisesti poissuljettu vaihtoehto. Niinpä Aarnion mukaan olennaista on oikeudellisten päätösten *julkinen perusteleminen*, ei niiden ehdoton *oikeellisuus* – tosin hänen lähtökohdistaan käsin nämä perustelutkaan eivät sinänsä voine olla absoluuttisessa mielessä hyviä tai huonoja.

Aarnion näkemystä on arvostellut *Juha-Pekka Rentto* voimakkain mutta viihdyttävin sanankääntein.¹¹ Rentto kylläkin on periaatteessa yhtä mieltä Aarnion kanssa siitä, että jokaiseen oikeudelliseen ongelmaan ei ole yhtä oikeaa ratkaisua, mutta hän pitää

---

⁷ Ks. esim. *Aarnio* Oikeussäännösten tulkinnasta 1982 s. 150 ss., *Aarnio* The Rational as Reasonable 1987 s. 158 ss., *Aarnio* ”Laintulkinnan regulatiivinen periaate. Pohdintaa yhden oikean ratkaisun mahdollisuudesta” LM 1989 s. 594–617.

⁸ Ks. *Aarnio* LM 1989 s. 603–604 ja *Aarnio* Laintulkinnan teoria 1989 s. 266.

⁹ *Aarnio* LM 1989 s. 604.

¹⁰ Sama s. 606.

¹¹ Ks. *Rentto* ”Oikea ratkaisu – ennustettava ratkaisu?” Juhlajulkaisu Allan Huttunen 1988 s. 157–166, *Rentto* ”Elämänmuotojen keskustelua” LM 1990 s. 149–166 sekä yleisemmällä tasolla *Rentto* ”Mitä lainoppi onkaan? Aulis Aarnion oikeusteorian filosofisista perusasettamuksista” LM 1991 s. 488–515.

Aarnion perusteluja puutteellisina.¹² Ihmiskielen ja oikeudellisen harkinnan rajat luovat toki käytännöllisiä haasteita, mutta eivät periaatteellisia esteitä. Sen sijaan Aarnion ydinongelma – ”dogmaattinen arvorelativismi” – on Renton mukaan loogisen positivismin synnyttämä virhepäätelmä.

Tämän arvojen ja arvostelujen objektiivisuuden ongelman puimisen jätän nyt tuonnemmaksi, koska se on oikeastaan artikkelini perusteema. Sitä ennen on arvioitava Kaiston rohkeaa keskustelunavausta, joka yrittää puolustaa varsin suorasukaista versiota yhdestä ainoasta oikeasta ratkaisusta.

2.2 Kaiston näkemys ja perustelut

Kaiston mukaan yhden ainoan oikean ratkaisun olemassaolo on ”määritelmällinen totuus”.¹³ Tämä tarkoittaa, että *tuomioistuinta koskevan normiston perusteella* tuomioistuin voi tehdä konkreettisesti tapauksessa aina yhden ja vain yhden ratkaisun, joka vastaa tuon normiston edellytyksiä.¹⁴ Yksi oikea ratkaisu perustuu *lähtökohtaiseen oletukseen* siitä, että *tuomioistuinta koskeva aineellinen normisto on aukoton ja ristiriidaton*.¹⁵

Vaikka Kaisto lähtee liikkeelle varsin vahvoista toteamuksista, hän on valmis tekemään joitain myönnytyksiä. Eräs rajausta koskee muotoamistuomiota: Kaiston mukaan teoreettisesti puhuen ”on mahdollista, että muotoamistuomion yhteydessä ei ole yhtä oikeaa ratkaisua”.¹⁶ Mutta silloinkin on tarjolla *joukko oikeita ratkaisuja* – ja ilmeisesti myös joukko vääriä ratkaisuja. Esimerkkinä tästä Kaisto tarjoaa OikTL 36.1 §:n velvollisuuden käyttää muotoamisvaltaa: mikäli tuomioistuin lain edellyttämässä tilanteessa jättäisi käyttämättä muotoamisvaltaansa, sen ratkaisu olisi väärä. Lisäksi yksi ainut oikea ratkaisu ”ei rakenteellisessakaan mielessä ole välttämätön tilanteessa, jossa tuomioistuimen ratkaisua selitetään siten, että tuomioistuin päätöksellään muuttaa aineellista oikeustilaa”.¹⁷

---

¹² Ks. erityisesti *Rentto* 1988 s. 158–162.

¹³ *Kaisto* Lainoppi ja oikeusteoria 2005 s. 469.

¹⁴ Ks. *Kaisto* m.t. s. 466.

¹⁵ Ks. *Kaisto* m.t. s. 467, 479–480.

¹⁶ *Kaisto* m.t. s. 469.

¹⁷ *Kaisto* m.t. s. 474.

Rajauksista huolimatta on Kaiston mukaan syytä pitää yhtä oikeaa ratkaisua ideaalina, ”joka pitää yrittää löytää”.¹⁸ Kaisto ei kiistä käytännön ratkaisutoiminnan haasteellisuutta, vaan myöntää, että tavoiteltu idea ei välttämättä ole aina ”löydettävissä ja oikeaksi tunnistettavissa”.¹⁹

Kaisto on tietoinen siitä, että puheena oleva oppi on kohdannut runsasta vastarintaa myös suomalaisessa oikeusajattelussa. Hän ei kuitenkaan pidä argumentteja riittävinä. Tosin voidaan kysyä, yrittääkö Kaisto todella vastata kritiikkiin vai pitäytyykö hän omaan käsitykseensä kritiikistä huolimatta, sillä hänen puolustuspuheensa tuntuu perustuvan toisaalta (a) *lähtökohtaisiin oletuksiin* ja toisaalta (b) *pragmaattiseen tarkoituksenmukaisuuteen*. Kaisto toteaaakin, että kyseinen oppi on *perinteisen oikeusajattelun lähtökohta*.²⁰ Lisäksi se on hänen mukaan lähtökohta oikeusturvavaatimukselle ja prosessuaalisen muutoksenhakujärjestelmän olemassaololle.²¹ Teesi perustuukin lopulta *määritelmälliseen tarkoituksenmukaisuuteen*.²²

2.3 Kriittinen arvio Kaiston perusteluista

Nähdäkseni Kaiston versio yhden ainoan oikean ratkaisun opista kohtaa kolmenlaisia ongelmia. Ensinnäkin teesin perusteleminen ”lähtökohtaisilla oletuksilla” on loogisesti ongelmallista, koska tällöin oletetaan juuri se, mikä pitäisi osoittaa todeksi. Kyseessä on siis tautologia: *jos* on totta, että tuomioistuinta koskeva aineellinen normisto on aukoton ja ristiriidaton, *niin* siitä tietenkin seuraa, että tuomioistuimen on ainakin periaatteessa mahdollista etsiä yhtä ainutta oikeaa ratkaisua, mikäli tosiasiatietoa pidetään annettuna. Mutta juuri tähän normiston aukottomuuden ja ristiriidattomuuden oletukseen perinteisen yhden oikean ratkaisun opin kritiikki pureutuukin. Kaisto ei kuitenkaan selitä, mihin tuo lähtökohtainen oletus mielestään perustuu ja miksi se on oikea.

---

¹⁸ Kaisto m.t. s. 469.

¹⁹ Kaisto m.t. s. 478.

²⁰ Ks. Kaisto m.t. s. 482.

²¹ Ks. Kaisto m.t. s. 483-484. Voidaan kuitenkin kysyä, onko oppi ainut lähtökohta kyseisille oikeusinstituutioille.

²² Ks. Kaisto m.t. s. 485.

Toiseksi Kaisto tekee huomattavan myönnytyksen aineellisen oikeustilan muuttamisen osalta. Myönnytys on merkittävä ja teoreettisesti liittyy läheisesti toiseen myönnytykseen eli muotoamistuomioihin. Nämä rajaukset aiheuttavat kuitenkin ongelmia Kaiston esittämän yhden oikean ratkaisun ideaalin kokonaisuudelle: voiko tuomioistuin muuttaa *oikealla* päätöksellään aineellista oikeustilaa, jos todella tuomioistuinta koskeva aineellinen normisto on aukoton ja ristiriidaton? Vai olisiko tarpeen modifioida aukottomuuden ja ristiriidattomuuden oletusta – ja jos kyllä, niin millä tavoin?

Kolmanneksi perustelu tarkoituksenmukaisuuteen vetoamalla vaikuttaa ontuvalta, vaikka näkökulma sinänsä onkin tärkeä. Väite, että yhden ainoan oikean ratkaisun oppi on lähtökohta oikeusturvavaatimukselle ja prosessuaalisen muutoksenhakujärjestelmän olemassaololle, ei liene aivan niin vesitiivis kuin Kaisto antaa ymmärtää. Kyseisiä instituutioita voidaan nimittäin perustella myös muista lähtökohdista käsin: esimerkiksi siten, että on olemassa useita oikeita mutta myös vääriä ratkaisuja, taikka hyviä ja vähemmän hyviä ratkaisuja.²³

Tarkoituksenmukaisuuteen vetoaminen herättää myös periaatteellisempia ongelmia: kenen mukaan puheena oleva oppi on tarkoituksenmukainen? Mistä tarkoituksesta on kyse? Kaisto avaa näkemystään mm. seuraavin sanoin: ”Yhden ainoan oikean ratkaisun olemassaolosta puhumista voidaan siis puoltaa *määritelmällisellä tarkoituksenmukaisuudella*. Oikeudellista ajattelua on mielekäs rakentaa sen varaan, että ainakin ideaalisella tasolla on olemassa yksi ainoa oikea ratkaisu, jota kuitenkin tosiasiallisesti voi olla vaikea tavoittaa.”²⁴

Näin aivan epäilemättä on. On kuitenkin huomattava, että oikeudellisen *ajattelun rakenteet* ovat ainakin periaatteessa eri asia kuin oikeuden *normatiivinen sisältö tai todellisuus*. Yhden oikean ratkaisun olemassaoloa ei voida osoittaa todeksi oikeudellisen ajattelun tarkoituksenmukaisuudella, ellei oppia sitten määritellä koskemaan vain oikeudellisen ajattelun pragmaattisia konventioita. Tällöin sen relevanssi kuitenkin supistuu huomattavasti eikä sitä voitane pitää tavoittelun kohteena olevana ideaalina.

---

²³ Tulkintaa on puolustanut ainakin *Rentto* 1988 s. 161–162.

²⁴ *Kaisto* m.t. s. 485.

Toisaalta Kaisto lisää pragmaattisessa hengessä: ”Määritelmällistä tarkoituksenmukaisuutta voidaan varsin hyvin perustella sillä, että tuomioistuin ratkaisun tehtyään säännönmukaisesti muotoilee asian siten, että kyseessä oli ainoa oikea ratkaisu. Tuomioistuin ei siis esimerkiksi velkasuhteen sisältöä vahvistaessaan käytännössä koskaan lausu, että asian olisi itse asiassa voinut ratkaista toisellakin tavalla.”²⁵

Tällainen pragmatismi vaikuttaa kuitenkin jo hieman toivottomalta. Yksistään se, että tuomioistuin pidättäytyy lisäämästä, että ”asian olisi itse asiassa voinut ratkaista toisellakin tavalla”, ei riitä osoittamaan sitä, että tuomioistuin välttämättä *uskoisi* löytäneensä ainoan mahdollisen oikean ratkaisun. Eikä sitä paitsi sellainen uskomuskaan todistaisi kyseistä ratkaisua ainoaksi oikeaksi.

Kaiston argumentit tuntuvat lopulta nojaavan huteriin pragmaattisiin syihin sekä oikeusajattelun konventionaalisiin lähtökohtiin. Ovatko ne hyviä ja riittäviä syitä sitoutua oppiin yhdestä ainoasta oikeasta ratkaisusta? Vai olisiko pikemminkin niin, että tällainen kesken jääneeseen reflektioon pitäytyminen on omiaan ylläpitämään kielenkäyttöä ja ajattelutapoja, jotka eivät onnistu pureutumaan oikeudellisten ilmiöihin ytimeen?

Esittämäni kritiikki ei kuitenkaan tarkoita sitä, että pitäisin yhden ainoan oikean ratkaisun ideaalia teoreettisesti mahdottomana. Väitän kyseisessä ajattelussa piilevän totuuden siemenen, vaikka Kaiston esittämä puolustuspuhe ei sitä ehkä saakaan kukkimaan. Kuitenkin pidän hedelmällisempänä tarkastella asiaa toisenlaisesta teoreettisesta viitekehyksestä käsin. Seuraavassa osiossa esittelen viitekeh्यkseni – klassisen jusnaturalistisen filosofian – pääpiirteittäin, minkä jälkeen ryhdyn tarkastelemaan ajatusta yhdestä oikeasta ratkaisusta, sen mahdollisuudesta ja rajoista.

---

²⁵ Kaisto m.t. s. 486.

3 KLASSINEN *JUSNATURALISMI*: LYHYT SELITYS

3.1 Jusnaturalismi, luonnonoikeus ja oikeuspositivismi

Klassisella jusnaturalismilla viitataan antiikissa ja keskiajalla vallalla olleeseen ajatusperinteeseen, joka korostaa oikeuden ja oikeudellisuuden yhteyttä moraaliin ja oikeudenmukaisuuteen.²⁶ Usein on tapana ajatella, että jusnaturalismi ja oikeuspositivismi ovat toisensa poissulkevia vaihtoehtoja; väitteellä on jotain historiallista perustaa, mutta siihen liittyy myös koko joukko väärinkäsityksiä. Onkin esitetty, että ainakin Tuomas Akvinolaisen *oikeusteoria* on varsin ”positivistinen”, kuten tuonnempana tarkemmin huomataan.

Tässä artikkelissa viitataan klassisella jusnaturalismilla juuri Tuomas Akvinolaisen ajatteluun ja hänen kirjoituksistaan kummunneeseen perinteeseen. En pidä Tuomasta tuon suuntauksen ainoana edustajana taikka erehtymättömänä sellaisena; hän on kuitenkin kiistatta tärkeimpiä jusnaturalismin edustajia ja kehittäjiä.

Suomalaisessa keskustelussa ”luonnonoikeudellinen” ajattelu liitetään pitkälti modernin aikakauden rationalistisiin kehitelmiin (esim. Grotius, Hobbes, Locke, Rousseau, Kant).²⁷ Voidaan kuitenkin kysyä, missä määrin nämä teoriat ja klassinen jusnaturalismi on mielekästä samaistaa yhdeksi perinteeksi.²⁸ Lisäksi on syytä muistaa, että sekä klassiseen että moderniin jusnaturalistiseen oikeusteoriaan sisältyy useita variaatioita, aivan kuten moderniin oikeuspositivismiin.²⁹

Luonnollisesti Tuomas Akvinolainen oli teologi, ei oikeusoppinut. Hän kirjoitti oikeuskommentaarinsa erilaisessa historiallisessa kontekstissa, eikä hän

---

²⁶ Ks. yleisesti *Finnis* ”Natural Law: The Classical Tradition” teoksessa *Coleman – Shapiro* (toim.) *The Oxford Handbook of Jurisprudence and Philosophy of Law* 2002 s. 1–60.

²⁷ Ks. esim. *Tuori* Oikeusjärjestys ja oikeudelliset käytännöt 2003 s. 11, jossa myös Tuomas Akvinolainen rinnastetaan – nähdäkseni ongelmallisesti – modernin kauden ajattelijoihin.

²⁸ Ks. *Rommen* *Natural Law: A Study in Legal and Social History and Philosophy* 1998. *Rentto* ”Olemisesta pitäminen, luonnosta oikea ratkaisu? Luonnonoikeudellisen ajattelun eidektiivisistä luonteesta, ja mitä siitä teoriassa ja käytännössä seuraa” *OJ* 2000 s. 237 arvelee, että oikeuspositivistinen kritiikki luonnonoikeudellista ajattelua kohtaan suuntautuu uuden ajan rationalistiseen luonnonoikeuteen – ja osuikin yksinomaan siihen.

²⁹ *Neil MacCormick* toteaa oikein: ”There are at least as many ways of being a natural lawyer as there are of being a positivist.” Ks. *MacCormick* ”Natural Law Reconsidered” *Oxford Journal of Legal Studies* 1981 s. 99.

eksplisiittisesti kommentoinut niitä lukuisia oikeusteoreettisia kysymyksiä, jotka myöhemmät ajattelijat toivat esille – oppi yhdestä ainoasta oikeasta ratkaisusta on vain yksi esimerkki sellaisesta kysymyksestä. Tästä johtuen käytän klassisen teorian tulkinnassani hyväksi erityisesti *John Finnisin* kirjoituksia. Muina tärkeinä ”tomistisen” jusnaturalismin edustajia mainittakoon mm. *Robert P. George* sekä suomalaisessa kontekstissa *Juha-Pekka Rentto*.³⁰

3.2 Luonnollinen moraalilaki, inhimillinen hyvä ja oikeusteoria

3.2.1 Käytännöllinen järki ja hyvän logiikka

Uskomus jusnaturalismin ja oikeuspositivismin ehdottomasta poissulkevuudesta johtuneen, paitsi modernin kauden teorioista, myös terminologisista tulkinnoista. Jo antiikin Kreikassa syntynyt ”luonnollisen lain” (*lex naturalis*) käsite ei ollut ensisijaisesti juridinen vaan metafyyminen ja moraalifilosofinen.³¹ Tuomaan käsite *lex naturalis* voitaisiinkin selvyiden vuoksi kääntää ilmaisulla *luonnollinen moraalilaki*, koska kyse on etiikan teoriasta, ei puhtaasta oikeusteoriasta, vaikka Tuomas näki selviä yhteyksiä niiden välillä.³²

Tässä yhteydessä ei ole mahdollista tehdä yksityiskohtaista selvitystä luonnollisen moraalilain teoriasta, mutta muutamat pääpiirteet on syytä todeta.³³ Teorian perusvakaumus on se, että ihmisen on mahdollista ymmärtää moraalista hyvää ja pahaa järjen luonnollisen valon avulla. Osaa moraalisen hyvän ja

---

³⁰ Ks. yleisesti *Finnis Natural Law and Natural Rights* 1980, *Finnis Aquinas: Moral, Political, and Legal Theory* 1998, *George In Defense of Natural Law* 2001, *Rentto Prudentia Iuris: The Art of the Good and the Just* 1988.

³¹ Ks. *Rommen* m. t. s. 23: kuitenkin Ciceron myötä luonnollisen lain käsite alkoi vaikuttaa roomalaiseen oikeusajatteluun.

³² Näin esim. uusi Katolisen kirkon katekismus 1992 (suom. 2005) nro 1954–1960 puhuu ”luonnollisesta moraalilaista”. Termin kääntäminen ”luonnolliseksi oikeudeksi” loisi harhavaikutelman, että kyse olisi oikeudellisesta teoriasta taikka teoriasta koskien ihmisoikeuksia. Luonnollisen moraalilain teorialla on toki sanottavaa molemmista, mutta teoriana se on erillinen. Hupaisa esimerkki liioittelusta juridiikkakeskeisyydestä on *Kekkonen Johdatus kontekstuaaliseen oikeushistoriaan* 2002 s. 69, missä Tuomas Akvinolaisen termit *lex aeterna* (ikuinen laki eli Jumalan suunnitelma koko luomakuntaa varten), *lex naturalis* (ihmistä koskeva luonnollinen moraalilaki) ja *lex divina* (jumalallinen eli ilmoitettu laki, esim. 10 käskyä) on käännetty ilmaisulla ”ikuinen oikeus”, ”luonnollinen oikeus” ja ”jumalallinen oikeus”. Sanavalinta lieenee selitettävissä muissa konteksteissa vakiintuneella terminologialla sekä vähäisellä keskustelulla aiheesta, mutta on selvää, että se ei tee oikeutta (sic!) Tuomaan tarkoittamille merkityssisällöille.

³³ Todettakoon, että tässä on luonnollisesti kyse omasta tulkinnastani; kaikista suurista aateperinteistä on olemassa erilaisia tulkintoja.

oikeudenmukaisuuden perusperiaatteista pidetäänkin niin ilmiselvinä, että (lähes) jokainen ihminen ymmärtää ne: esimerkiksi sopii viattomien tappaminen. Ei olekaan yllättävää, että näiltä osin kaikista historiallisista kulttuureista löytyy varsin samankaltaisia perussääntöjä.

Toisaalta on useita moraalikysymyksiä, joita on vaikea ymmärtää ja joiden oikea hahmottaminen vaatii runsaasti elämänkokemusta ja inhimillistä viisautta. Luonnollisen moraalilain puolustajat eivät suinkaan väitä, että kaikki ihmiset olisivat automaattisesti samaa mieltä oikeudenmukaisuuskysymyksistä. Esimerkiksi Tuomas Akvinolaiselle oli päivänselvää, että moraalikysymyksistä on erimielisyyksiä. Toisaalta kaikki näkemykset eivät ole automaattisesti yhtä hyviä tai oikeita.³⁴

Väite ”objektiivisesta” moraalista hyvästä ja pahasta (tai oikeasta ja väärästä) vaikuttaa kenties radikaalilta lähtökohdalta nykyisessä moraalirelativistisessä ympäristössä. On kuitenkin huomattava, että laajemmassa historiallisessa kontekstissa se ei herätä huomiota: utilitarismikin lähtee samasta perusoletuksesta, tosin erilaisin perustein ja johtopäätöksin. Lisäksi moraalirelativismin edustajat ovat varsin usein omalla tavallaan ”absolutistisia” teoriassa ja/tai käytännössä.³⁵

Tomistinen teoria luonnollisesta moraalilaista on joskus esitetty sofistikoituneen metafysiikan kontekstissa, mikä on johtanut monet ajattelemaan, että Tuomas pyrki johtamaan *normatiivisia* moraaliperiaatteita *faktuaalisista* tosiasioista.³⁶ Näin ei suinkaan ole. Tuomas tekee ratkaisevan erottelun teoreettisen järjen ja käytännöllisen

---

³⁴ Samansuuntaisesti Alanen 1959 s. 50–51: ”Arvo-objektivismia vastaan voidaan tietenkin huomauttaa ja näennäisen vakuuttavastikin, että moraalinen arvostus on eri aikoina ollut hyvin erilaista ja että siinä samanakin aikana ja vieläpä samassa yhteiskunnassakin ilmenee sangen huomattavassa määrin arvostusten suhteellisuutta. Tämä arvostelun historiallinen relatiivisuus ei kuitenkaan merkitse vielä sitä, että kaikki arvot olisivat relatiivisia. Tähän voidaan nimittäin sanoa, että erehdykset ovat moninaisia, totuus on yksi ainoa; *error multiplex veritas una*.”

³⁵ Teoriassa, koska väite teoreettisen moraalirelativismin totuudellisuudesta sisältää väitteen mahdollisuudesta totuudellisiin väitteisiin moraalien alueella (eri teorioiden kiistanalaisuus ei yksinään ole riittävä syy omaksua yhtä toisen teorian sijasta); käytännössä, koska useat moraalirelativismin puolustajat vaativat innokkaasti monenlaisia oikeuksia eri ihmisryhmille. Tähän kritiikkiin voi toki vastata vetoamalla *emotivismiin* (”en väitä mitään [rationaalista], ilmaisen tässä vain tunteitani/preferenssejäni”), mutta eri asia on, missä määrin emotivismi on teoriana sopusoinnussa todellisen moraaliargumentaation kanssa; emotivismin kritiikistä ja historiallisista juurista, ks. *MacIntyre After Virtue: A Study in Moral Theory* 1981.

³⁶ Väärinkäsitystä ovat osaltaan ruokkineet eräät myöhemmät skolastikot. Aiheesta enemmän ks. *Grisez "The First Principle of Practical Reason: A Commentary on the Summa theologiae, 1–2, Question 94, Article 2" Natural Law Forum* 1965 s. 168–201, julkaistu teoksessa *Finnis* (toim.) *Natural Law I* 1991 s. 191–224; ks. myös *Finnis* 1980 s. 42–48.

järjen käsitteistön ja kohteiden välillä, vaikka näkeekin niiden välillä tiettyä harmoniaa.

Teoreettinen (tai ”mietiskelevä”) järki lähtee *olemisen* käsitteestä, kun taas käytännöllinen järki ottaa lähtökohdakseen *hyvän* käsitteen. Aristotelesta seuraten Tuomas selittää, että siinä missä teoreettisen järjen peruskäsite on oleva (tai olevaisuus), sen ensimmäinen periaate on ristiriidattomuuden laki (”A ei voi olla ei-A samaan aikaan ja samassa merkityksessä”), jolle kaikki teoreettinen päättely rakentuu. Vastaavasti (Tuomaan omin samoin):

”hyvä on ensimmäinen, joka tulee toimeen ojentuvan käytännöllisen järjen käsitettäväksi. Jokainen toimija toimii näet päämäärän vuoksi, jolla on hyvän luonne. Sen tähden käytännöllisen järjen ensimmäinen periaate rakentuu hyvän käsitteelle, joka on: *’Hyvää on se, mitä kaikki tavoittelevat.’* [Luonnollisen moraalilain] ensimmäinen määräys on siis tämä: *’Hyvää on tehtävä ja tavoiteltava ja paha vältettävä’* [*Bonum est faciendum et prosequendum, et malum vitandum*]. Sille rakentuvat kaikki muut luonnollisen lain määräykset, nimittäin niin, että kaikki ne tehtävät ja vältettävät asiat, jotka käytännöllinen järki luonnostaan käsittää ihmiselle hyviksi, kuuluvat luonnollisen lain määräyksiin.”³⁷

Lause ”Hyvää on tehtävä ja tavoiteltava ja paha vältettävä” ei perustu mihinkään järjellisuuden *teoreettiseen* välttämättömyyteen, vaan kyse on periaatteesta, jonka *käytännöllinen* – toimintaan suuntautuva – järki havaitsee oikeaksi niin pian kuin se ymmärtää sanojen ”hyvä” ja ”paha” merkityksen. On kuitenkin korostettava sitä, että tällä ”lähtötasolla” hyvyys ja pahuus eivät ole *moraalisia sääntöjä*, vaan moraaliajattelun rakennuspalikoita. Sillä ihminen voi pitää monenlaisia asioita hyvinä tai pahoina, ja niiden järkiperäinen arvioiminen on monimutkaisempi kysymys.

---

³⁷ Tuomas Akvinolainen Summa Theologiae [”S. Th.”], I–II, q. 94, a. 2 co. (kursiivit minun). (Teos julkaistiin vuosina 1266–1273; käytän J.-P. Renton osittaista käännöstä vuodelta 2002. Viittauksissa käytän vakiintuneita lyhenteitä: ”I–II” *prima [pars] secundae [partis]* eli teoksen toisen osan ensimmäinen osa, ”q.” *quaestio* eli kysymys, ”a.” *articulus* eli artikla, ”c.” tai ”co.” *corpus* eli artiklan pääteksti, ”arg.” vastaväite (*objectio*), ”ad” vastine vastaväitteeseen.)

3.2.2 Inhimilliset perushyvät täyttymyksen osatekijöinä

John Finnis on *Germain Grisez'n* ja *Joseph Boylen* kanssa kehittänyt Tuomas Akvinolaisen ajattelun pohjalta rikasta ”inhimillisten hyvien” teoriaa, jonka pääpiirteet esittelen seuraavassa lyhyesti.³⁸ Heidän mukaansa tietyt ihmiselämän ilmenemismuodot voidaan käytännöllisellä järjellä havaita itsessään hyviksi, *inhimillisen täyttymyksen osatekijöiksi*, joita ei voida redusoida muihin hyviin. He listaavat mm. seuraavat ”inhimilliset perushyvät” (*basic human goods*):

- (a) *elämä* sinänsä sen kaikissa eri tekijöissä (mukaan lukien fyysinen terveys),
- (b) *totuudellinen tieto* (itseisarvona, ei vain keinoja saada jotain muuta),
- (c) *leikki* (ja työ sikäli kuin sitä tehdään sen itsensä takia eikä keinoja saada jotain muuta),
- (d) *kauneus* (esteettinen kokemus),
- (e) *ystävyyss* (laajassa mielessä: itseisarvoiset sosiaaliset suhteet),
- (f) *käytännöllinen järkevyyss* (järjellisyys omassa toiminnassa ja luonteen kehityksessä), sekä
- (g) *'uskonto'* (neutraalissa mielessä: käsitys elämän ja maailmankaikkeuden tarkoituksesta ja omasta asemasta siinä kokonaisuudessa).

Finnisin mukaan inhimilliset perushyvät (joita voinee hänen mukaansa olla muitakin) ovat käytännöllisen järjen havaittavissa todellisina, yhteismitattomina hyvinä. Niitä ei voida sinänsä ”todistaa” hyviksi jonkin vielä yksinkertaisemman lähtökohdan perusteella. Tämä perushyvien looginen ominaisuus voidaan ilmaista sanoilla ”itsessään [hyväksi] tunnettu/tunnettava” (*per se nota*).³⁹

---

³⁸ Ks. *Finnis* 1980 s. 85–97 sekä laajemmin *Grisez – Shaw* *Beyond the New Morality: The Responsibilities of Freedom* 1988 sekä *Grisez – Boyle – Finnis* ”Practical Principles, Moral Truth, and Ultimate Ends” *American Journal of Jurisprudence* 1987 s. 99–151, julkaistu myös teoksessa *Finnis* (toim.) *Natural Law I* 1991 s. 236–289. Teorian meriittien arvioiminen on käytävä toisessa yhteydessä.

³⁹ Ks. *Finnis* 1980 s. 64–69. Finnis käyttää ilmaisua ”self-evident”, tosin kvalifioidussa merkityksessä kuten yllä. Ilmaisua ”itsestään selvä” voi kuitenkin johtaa harhaan, koska ”selvä” ymmärretään usein vahvemmin kuin ”tunnettu” tai ”tunnettava”. *Rentto* päättyy *Summa Theologiae* –käännöksessään ilmaisemaan *per se nota* sanoilla ”itsessään tunnettu” tai

Perushyvien *yhteismitattomuus* (*incommensurability*) tarkoittaa puolestaan sitä, että käytännöllisen järjen toimintaa (ja siten moraalista valintaa) ei ole mahdollista redusoida seurauseettiseen kalkyyliin: inhimillinen täyttymys ei ole yksiulotteisen tavoitefunktion maksimoimista, vaan moniulotteista ”osallistumista” (*participation*) hyvän elämän osa-tekijöihin, jotka kaikki ovat omalla tavallaan yhtä tärkeitä tai arvokkaita.⁴⁰

Inhimilliset perushyvät eivät itsessään ole *moraalisia* normeja, vaan toiminnan ja valitsemisen lähtökohtia, joista ihminen voi tulla tietoiseksi kokempohjaisen järjellisen reflektoinnin avulla. Moraalin kannalta *käytännöllisen järjestyksen vaatimuksilla* on kuitenkin ”rakenteellisesti” strateginen rooli. Finnis listaa joukon erilaisia järjestyksen vaatimuksia, jotka luovat *moraalisia* velvollisuuksia asettamalla tiettyjä reunaehtoja kokonaisvaltaiselle inhimillisen hyvän tavoittamiselle. Näitä reunaehtoja (”käytännöllisen järjestyksen perusvaatimuksia”) ovat muun muassa seuraavat:⁴¹

- (a) on hyvä seurata johdonmukaista *elämänsuunnitelmaa* (keskittyminen tiettyihin täyttymyksen muotoihin on perusteltua esimerkiksi synnynnäisten taipumusten, koulutuksen ja ulkoisten olosuhteiden perusteella),
- (b) yhtä *perushyvä* ei tule mielivaltaisesti suosia muiden kustannuksella (vaikka se onkin jossain määrin perusteltua erilaisten sitoumusten ja elämänsuunnitelmien perusteella);
- (c) *henkilöitä* ei myöskään tule mielivaltaisesti suosia muiden kustannuksella (vaikkakin siteet luovat prioriteetteja oikeudenmukaisuuden vaatimuksille);
- (d) on oltava *irtautunut* yksittäisistä (rajallisista) projekteista,

---

”itsessään tunnettava”. Tomistinen peruseriaatteiden (sekä teoreettisten että käytännöllisten sellaisten) teoria ei suinkaan väitä ”itsessään [todeksi tai hyväksi] tunnettavien” (*per se nota*) periaatteiden olevan automaattisesti kaikille selviä: niiden tunteminen edellyttää järjellistä reflektointia aistikokemuksen ja sanojen merkityksen pohjalta; lisäksi joitain on vaikeampi hahmottaa kuin toisia. Helppoja teoreettisen järjen itsessään tiedettäviä totuuksia ovat mm. useat matematiikan väittämät (”jokainen kokonaisuus on osaansa suurempi”, ”ne, jotka ovat yhden ja saman kanssa yhtäpitävät, ovat keskenään yhtäpitävät” jne.): ks. *S. Th.* I–II q. 94 a. 2c.

⁴⁰ Ks. *Finnis* 1980 s. 92–95 sekä *Grisez* ”Against Consequentialism” *American Journal of Jurisprudence* 1978 s. 21–72, julkaistu teoksessa *Finnis* (toim.) *Natural Law* II 1991 s. 3–54.

⁴¹ Ks. *Finnis* 1980 s. 100–127.

- (e) mutta toisaalta on osattava *sitoutua* ja on oltava uskollinen (järkeville) sitoumuksille;
- (f) on valittava vaihtoehdot, jotka *tehokkaimmin* edistävät valittua (järkevää) tarkoitusta,
- (g) mutta jokaisessa teossa on *kunnioitettava kaikkia perushyviä* (mikä ei tarkoita, että niitä tulisi kaikissa teoissa *aktiivisesti* edistää);
- (h) *yhteishyvä* eli olosuhteita, jotka edesauttavat inhimillisen hyvän tavoittelua yhteisöissä, on edistettävä,
- (i) ja *vilpitöntä omaatuntoa* (eli järjellistä arviota konkreettisen tilanteen konkreettisen valinnan moraalisesta hyvydestä) on seurattava.

Mitä tekemistä tällä kaikella on oikeusteorian kanssa? Tämä: vaikka jusunaturalismin mukaan oikeusfilosofia, yhteiskuntafilosofia ja etiikka ovatkin erillisiä filosofian alueita, niitä ei voida ratkaisevasti irrottaa toisistaan. Asia näkyy selvemmin konkreettisissa tilanteissa, kuten oikeuden normatiivisuuden tai oikeudellisen ratkaisutoiminnan yhteydessä (mitä käsitellään kohta tarkemmin). Jo oikeusteorian tasolla voidaan esittää, että *oikeuden* käsitteen määrittelemineen pitää sisällään *evaluatiivisia taustaoletuksia* yhteiskunnallisten ilmiöiden tarkoituksesta ja relevanssista.⁴²

3.2.3 Moraali lakina ja omatunto tuomarina

Ennen asian tarkempaa käsittelyä on syytä todeta muutama asia luonnollisen moraalilain olemuksesta: missä mielessä kyseessä on *laki*? On totta, että antiikin Kreikasta lähtien tässä perinteessä on puhuttu moraalista lakina, joten lain käsite ymmärretään käsittämään enemmän kuin vain valtion (tms.) säätämät eli positiiviset lait. Tuomas Akvinolainen antaa kuitenkin yllättävän suorasukaisen yleismääritelmän ”lain” (*lex*) käsitteelle: ”*laki on [i] yhteisöstä huolta pitävän tahon laatima [ii] yhteishyvän suuntainen ja [iii] julkistettu [iv] järjen järjestely.*”⁴³

⁴² Ks. *Finnis* 1980 s. 3–6.

⁴³ *S. Th.* I–II q. 90 a. 4c. (”*Et sic ex quatuor praedictis potest colligi definitio legis, quae nihil est aliud quam quaedam rationis ordinatio ad bonum commune, ab eo qui curam communitatis habet, promulgata.*”)

Tämä neliportainen lain käsite ansaitsisi laajemman kommentaarin kuin mikä on tässä yhteydessä mahdollista. Luonnollisen moraalilain osalta voidaan kuitenkin huomata, että kyseessä on laki *analogisessa mielessä*.⁴⁴ Etenkin julkistamisen osalta moraalilaki eroaa positiivisesta, inhimillisestä laista. Tuomaan omin sanoin: ”Luonnollisen lain on itse Jumala julkistanut jo istuttaessaan sen ihmisten mieliin luonnostaan tiettäväksi.”⁴⁵

Luonnollisen lain ”luonnostaan tietävyys” ei tarkoita Tuomaan ajattelussa sitä, että kaikki tuntisivat luonnollisen moraalilain vaatimukset automaattisesti ja yhtä perin pohjin. Mutta sama pätee inhimillisenkin lain julkistamiseen: useimmat kansalaiset tuntevat oikeusjärjestyksen vain pääpiirteittäin ja yleisiin käsityksiin voi sisältyä myös koko joukko harhakäsityksiä; eikä sellaista ihmistä liene laisinkaan, joka tuntisi oikeusjärjestyksen täydellisesti ja vailla mitään erhettä. Tässä mielessä siis luonnollinen moraalilaki ja inhimillinen laki eivät olekaan niin erilaisia.

Analogia luonnollisen moraalilain ja säädännäisen oikeuden välillä on kuitenkin mielenkiintoinen. Eräs tärkeä seuraus tästä analogiasta on perinteinen käsitys *omantunnon* (*conscientia*) merkityksestä ja roolista moraalisisessä valinnassa.⁴⁶ Luonnollinen moraalilaki on nimittäin varsin yleisluontoinen, joten sen soveltaminen konkreettisessa valintatilanteessa edellyttää monitahoista harkintaa, joka usein on verrattavissa oikeudelliseen periaatepunnintaan. Klassisessa teoriassa omaatuntoa verrataan usein *tuomariin*, joka soveltaa luonnollista moraalilakia eli yleisiä moraaliperiaatteita (käytännöllisen järjen vaatimuksia) konkreettiseen tilanteeseen. Ratkaisua tehdessään omallatunnolla on usein jonkin verran tulkinnallista liikkumavaraa; samoin relevantteja ”moraalitosiseikkoja” on arvioitava epävarmuuden oloissa. Omatunto ei kuitenkaan voi tekeytyä autonomiseksi itsevaltiaaksi, yleisistä moraaliperiaatteista riippumattomaksi ”moraalin luojaaksi”, menettämättä asemansa sisältämää arvokkuutta ja kunniaa. Tällainen omantunnon ”korruptoituminen” on tietenkin sinänsä aivan mahdollista (ehkä tänä päivänä trendikästäkin?). Silloin käytännöllinen järki alkaa moraaliperiaatteiden soveltamisen sijasta järkeistää eli rationalisoida tekoja, toisin sanottuna luoda näennäisiä

---

⁴⁴ Ks. *Finnis* 1980 s. 280.

⁴⁵ *S. Th.* I–II q. 90, a. 4 ad 1.

⁴⁶ Aihe on sikäli varsin tärkeä, että meillä on vallalla hyvin relativistinen ja subjektivistinen käsitys ”omastatunnosta”: ks. esim. Aarnio LM 1989 s. 616, jonka mukaan omatunto ”avaa portit moraalille mielivallalle”, koska se on puhtaasti yksilöllinen asia.

oikeutuksia valinnoille, joiden todellinen ajuri on jokin järjenvastainen kiintymys tai intohimo.⁴⁷

3.3 Inhimillinen oikeus ja moraali

Selvitän seuraavassa keskeisiä kysymyksiä koskien sitä, miten klassisen jusnaturalismin mukaan oikeus ja moraali liittyvät toisiinsa. Tämä perusteema on keskeisessä roolissa silloin, kun tarkastellaan tuomioistuinten ratkaisutoimintaa ja pohditaan yhden ainoan oikean ratkaisun mahdollisuutta – etenkin ns. kiperissä tapauksissa. Oikeuden ja moraalien välinen suhde lienee samalla kysymys, joka helpoimmin aiheuttaa luonnonoikeusajattelua koskevia väärinkäsityksiä.

3.3.1 Oikeus: välttämättä oikeudenmukainen?

Asetetun (l. positiivisen) inhimillisen oikeuden tarkoitus on edistää yhteishyvää, jonka peruselementti on *oikeudenmukaisuus*. Tämä väite voidaan kuitenkin ymmärtää monin eri tavoin. Jo Aristoteleen filosofisessa metodissa oli keskeinen rooli *analogialla*, eli sanojen käyttämisellä osittain samassa ja osittain eri merkityksessä. Tämä yksinkertainen mutta valitettavan usein ylenkatsottu havainto on klassisen jusnaturalistisen oikeusteorian ytimessä. Sanoja ja käsitteitä voidaan käyttää – ja usein käytetään – erilaisissa merkityksissä. Klassinen esimerkki on Aristoteleen analyysi ystävyydestä: toisaalta on ”aitoa” ystävyyttä sanan ”varsinaisessa merkityksessä”, ja toisaalta on hyötyyn tai nautintoon perustuvaa ystävyyttä, josta puuttuu jotakin aidon (vilpittömän) ystävyyden täydellisyydestä.⁴⁸ Vastaavasti Tuomas toteaa esimerkiksi, että kotitalouden määräykset ja säännöt muistuttavat eräänlaista lakia.⁴⁹

---

⁴⁷ Ks. aiheesta esim. *Johannes Paavali II* Kiertokirje *Veritatis Splendor* 1993: nro 31–34, 54–64. Perinteiseen käsitykseen omastatunnosta sisältyy myös idea omantunnon ”kouluttamisesta”: samoin kuin tuomioistuintuomari tarvitsee sekä teoriaa (lakien yms. tuntemusta) että käytännön kokemusta tullakseen hyväksi tuomariksi, myös omatunto tarvitsee sekä kokemusta että tietoa moraaliperiaatteista hoitaakseen paremmin tehtävänsä (so. ihmisen valintakäyttäytymisen ohjaamisen).

⁴⁸ Ks. *Aristoteles* Nikomakhoksen etiikka, VIII, 2–4.

⁴⁹ Ks. *S. Th.* I–II q. 90 a. 3 ad 3.

Tuomaan oikeuskommentaarista voidaan löytää kaikkiaan seitsemän ”ehtoa” inhimilliselle (positiiviselle) laille.⁵⁰ Keskeinen niistä on oikeudenmukaisuus, kuten Tuomas itse toteaa Augustinusta siteeraten: ”Se [ei] näytä olevan laki, joka ei ole oikeudenmukainen.” Tosin epäoikeudenmukainenkin laki on *siinä määrin laki* kuin se täyttää lain muut ehdot (esimerkiksi se on laillisen auktoriteetin asettama ja julkistettu), mutta mitä epäoikeudenmukaisempi laista tulee, sitä selvemmin kyseessä on ”lain turmelus”.⁵¹

Finnisin mukaan lakia (tai oikeusnormia tai oikeusjärjestystä), joka täyttää Tuomaan määritelmän – etenkin oikeudenmukaisuuden – vaatimukset, voidaan kutsua lain ja oikeuden ”ydintapaukseksi” (‘*central case*’ or ‘*focal meaning*’ of law).⁵² Näin siis ei voida tyytyä oikeuden määritelmään, jossa jokin asia *vain on tai ei ole* (pätevää) oikeutta, vaan oikeudellisuudessa havaitaan (pätevyyden) jatkumo, jolla voidaan joko lähestyä (todellisen, varsinaisen) *oikeudellisuuden ideaalia* tai siitä loitontua.

Tämä lienee keskeinen ero siihen teoreettiseen oikeuspositivismiin, johon tänä päivänä valtaosa tutkijoista maassamme sitoutuu. Kyseinen katsantokanta ei sinänsä kiistä sitä, että oikeuden tulee pyrkiä oikeudenmukaisuuteen. Linkkiä ei kuitenkaan luoda oikeuden käsitteen tasolla, sillä voimassaoloteorian osalta pidetään välttämättömänä erottaa toisistaan oikeus ja moraali. Sen sijaan tulkintateorian puitteissa pidetään mahdollisena – ellei suorastaan välttämättömänä – ottaa oikeudenmukaisuus mukaan yhtälöön.

Erilaisella oikeuskäsitteellä voi olla merkitystä. Voidaan väittää, että teoreettinen oikeuspositivismi on yleensä ”inklusiivista” moraalien suuntaan, mutta kuitenkin käytännön – esimerkiksi tuomioistuinten – tasolla havaitaan usein aitoa ”lakipositivismia”, jossa kieltäydytään pohtimasta oikeudenmukaisuuskysymyksiä.⁵³ Tässä mielessä taustalla toimivat perusmääritelmät ohjaavat ajattelua tiettyyn suuntaan, joka voi olla hedelmällinen tai sitten ei sitä ole. Jusnaturalistinen käsitys oikeuden ideaalisesta luonteesta ei toisaalta sulje pois sellaisten tilanteiden tarkastelua, jotka ovat hyvinkin kaukana oikeudenmukaisuuden ideaalista. Itse asiassa

---

⁵⁰ Ks. *Kretzmann* ”Lex Iniusta Non Est Lex: Laws on Trial in Aquinas’ Court of Conscience” *American Journal of Jurisprudence* 1988 s. 99–122, julkaistu teoksessa *Finnis* (toim.) *Natural Law II* 1991 s. 111–134.

⁵¹ Ks. *S. Th.* I–II q. 95 a. 2c.

⁵² Ks. *Finnis* 1980 s. 9–19, 25–29, 276–281.

⁵³ Kiitän Jussi Syrjästä tästä huomiosta.

julmasti epäoikeudenmukaisia oikeusjärjestyksiä (Hitlerin Saksa, Stalinin Neuvostoliitto, Maon Kiina) ja niiden toimintatapoja voidaan kenties ymmärtää paremmin, jos niitä tarkastellaan pyrkimyksenä hyväksikäyttää oikeuden ”ydintapausten” muokkaamia asenteita lakia ja oikeutta kohtaan.⁵⁴

3.3.2 Positiivisen oikeuden tehtävät ja suhde luonnolliseen moraaliin

Usein aiheuttaa hämmennystä se, mikä sitten on asetetun oikeuden ja luonnollisen moraalilain välinen suhde. Ensinnäkin on syytä todeta, että jusnaturalismin mukaan positiivinen oikeus ei kata kaikkia oikeudenmukaisuuskysymyksiä, vaan erityisesti niitä, jotka koskevat ihmisten elämää *poliittisessa yhteisössä*: ”laki on yhteisöstä huolta pitävän tahon laatima yhteishyvän suuntainen ja julkistettu järjen järjestely”.⁵⁵ Toiseksi Tuomas Akvinolainen ei koskaan ollut siinä käsityksessä, että positiivinen oikeus olisi vain jonkinlaista luonnollisen moraalilain ”kopiota”, ”toisintoa” tai ”emanaatiota”.⁵⁶ Finnis on päinvastoin kutsunut Tuomasta *ensimmäiseksi oikeuspositivistiksi*, koska tämä korosti sitä, että inhimillinen oikeus luo velvoittavia normeja, *joita ei ollut ennen lakien säätämistä*.⁵⁷

Tuomaan mukaan inhimilliset lait ovat tarpeellisia ainakin kahdesta syystä.⁵⁸ Ensinnäkin luonnollinen moraalilaki on olemukseltaan hyvin yleisluontoinen, eikä se tarjoa selviä ratkaisuja inhimillisen yhteiselämän kaikkiin – ehkei edes useimpiin – koordinaatio-ongelmiin (tätä voidaan kutsua oikeuden *koordinaatiotehtäväksi*). Usein käytetty esimerkki on liikennelait: luonnollinen moraalilaki ei sano mitään esimerkiksi siitä, tulisiko ajaa oikealla vai vasemmalla puolella, vaan sen säätämiseksi tarvitaan

---

⁵⁴ Ks. *Finnis* 1980 s. 11.

⁵⁵ S. Th. I–II q. 90 a. 4c. ”Yhteishyvän” käsitteestä, ks. *Finnis* 1980 s. 154–156. Jokaisella yhteisöllä (ystävyyden, jalkapallo-ottelu, yliopisto, valtio, ihmiskunta) on oma ”yhteishyvänsä” eli ne olosuhteet, jotka kyseinen yhteisö tarjoaa inhimillisen hyvän tavoittelemiselle. Positiivinen oikeus koskee varsinaisesti ”täydellistä” yhteisöä ja alempiasteisia yhteisöjä pikemminkin analogisessa mielessä. Voidaan tosin kysyä, missä määrin valtiot ja kansakunnatkaan ovat (ainakaan enää) täydellisiä yhteisöjä.

⁵⁶ Ks. *Finnis* 1980 s. 28 (Kelsenin esittämää kritiikkiä siteeraten).

⁵⁷ Ks. *Finnis* ”Natural Law: The Classical Tradition” (PITIKÖ EDELLÄ OLEVA POISTAA VAI KURSIVOIDA?) 2002 s. 10: ”Classical natural law theory does not reject the theses that what has been posited is positive, and what has not been posited is not positive. (Indeed, the very term ’positive law’ is one imported into philosophy by Aquinas, who was the first to propose that the whole law of a political community may be considered philosophically as *positive law*.)” Ks. myös *Finnis* ”The Truth in Legal Positivism” teoksessa George (toim.) *The Autonomy of Law* 1996 s. 195–214.

⁵⁸ Ks. yhteenvetona *Finnis* 1980 s. 28–29.

positiivinen oikeusnormi. Tosin luonnollinen moraal ei myöskään aivan täysin vaikene asiasta: sen kertoo, että (i) toisaalta *on tarpeen määritellä yhteiset pelisäännöt*, jotta vältetään kaaosta ja ennustamattomuutta, ja (ii) toisaalta kun kerran asiasta on päätetty, *olisi kohtuutonta muuttaa sääntöjä odottamattomasti ja ilman riittävää syytä*.⁵⁹

Toiseksi positiivinen oikeus on tarpeen, koska monet ihmiset tarvitsevat pakkoa toimiakseen järkevästi ja oikeudenmukaisesti muita kohtaan (tätä voidaan ehkä kutsua oikeuden *kasvatus- ja suojelutehtäväksi*).⁶⁰ Luonnollinenkin moraalilaki kieltää esimerkiksi varastamisen, mutta monet eivät seuraisi sen vaatimuksia, ellei varastamisesta rangaistaisi myös inhimillisessä järjestyksessä. Olisi epäoikeudenmukaista jättää hyveellisiä henkilöitä ”viidakon lakien” armoille. Sitä paitsi olisi epäoikeudenmukaista itse rikokseen taipuvaisia kohtaan jättää kannustamatta heitä hyveeseen pakonkin uhalla, sillä lankeaminen järkevyyden vastaiseen toimintaan vahingoittaa myös heitä itseään.⁶¹

Aiemmin mainittu väärinkäsitys siitä, että jusnaturalismin mukaan positiivinen oikeus olisi vain jonkinlaista luonnollisen moraalin kopiota, on kuitenkin selitettävissä. Nimittäin Tuomas kyllä korostaa kyseisten ”lakien” välistä tiivistä yhteyttä muun muassa seuraavin sanoin: ”Laki on [...] lainvoimainen siinä määrin kuin se on oikeudenmukainen.”⁶² (Tässä yhteydessä on muistettava Tuomaan aristoteelinen tapa käyttää termejä kuten ”lainvoimainen” niiden täydellisessä tai ydinmerkityksessä.) Hän jatkaa:

”Mutta inhimillisissä asioissa sanotaan jotakin oikeudenmukaiseksi sillä perusteella, että se on järjen mittapuun mukaan oikein. Järjen ensimmäinen

---

⁵⁹ Muun muassa koska muutos voisi johtaa kaaokseen ja aiheuttaisi merkittävää haittaa niille, jotka ovat perustellun odotuksen turvin sijoittaneet osaamistaan ja varojaan tuotteisiin, joiden arvo laskisi sääntöjen muuttamisen myötä.

⁶⁰ Ks. S. Th. I–II q. 95 a. 1c, q. 96 a. 5c. *Finnis* 1980 s. 29 siteeraa yllättyneenä Kelsenä, joka väittää jusnaturalismin kieltävän pakottamisen ihmisten välillä; *Finnis* vastaa: ”This, alas, is yet another distorted image; a sound theory of natural law is an attempt to express reflectively the requirements and ideals of practical reasonableness, not of idealism.”

⁶¹ Taustalla on klassisen hyve-etiikan vakaumus siitä, että hyveellinen toiminta johtaa inhimilliseen onnellisuuteen, täyttymykseen (tai ainakin on sen ehto). Tuomas ei toki ollut sitä mieltä, että lailla pitäisi kieltää kaikki paheet: lain vaatimukset tulee sopeuttaa kansalaisten moraaliseen luonteeseen ja siihen, miten paljon heiltä voi vaatia; tosin jotkut pahat teot (esim. murhaaminen, varastaminen) on aina tehtävä rangaistaviksi yhteiskuntarauhan vuoksi: ks. S. Th. I–II q. 96 a. 2. Aiheesta enemmän *George Making Men Moral: Civil Liberties and Public Morality* 1995.

⁶² S. Th. I–II q. 95 a. 2c.

mittapuu taas on luonnollinen laki, kuten edellä sanotusta käy ilmi. Tämän vuoksi jokainen ihmisten asettama laki on siinä määrin lain luontoinen kuin se johtuu luonnollisesta laista. Jos se taas on jossakin suhteessa epäsoinnussa luonnollisen lain kanssa, se ei ole enää laki vaan lain turmelus.”⁶³

Ajatus positiivisen oikeuden ”johtumisesta” (tai *johtamisesta*) luonnollisesta laista on omiaan synnyttämään väärinkäsityksiä.⁶⁴ Tuomas ei kuvittele, että luonnollinen moraalilaki olisi itsessään *identtinen* minkään positiivisen oikeusjärjestyksen kanssa, tai että niin tulisi olla: juuri aikaisemmin selitettiin, että hän oli tietoinen inhimillisten lakien tarpeellisuudesta. Tuomas tarkoittaa johtamisella jotain muuta. Hän selittää ilmaisunsa seuraavasti:

”Eräät seikat [...] johtuvat luonnollisen lain yleisistä prinssiipeistä *johtopäätösten [conclusiones]* tavoin. Näin se, ettei saa tappaa, voidaan päättelemällä johtaa siitä, että kenellekään ei saa tehdä pahaa. Toiset seikat taas johdetaan *tarkemmin määrittämisen [determinationes]* tavoin: näin luonnollinen laki määrää, että rikoksentekijää on rangaistava, mutta se, millaisella rangaistuksella häntä on rangaistava, on luonnollisen lain tarkempaa määrittämistä. Kumpiakin johdoksia siis tavataan inhimillisessä laissa. Mutta ensimmäisellä tavalla johdetut eivät sisälly positiiviseen lakiin vain siksi, että ne on laiksi säädetty, vaan jotakin voimastaan ne saavat myös luonnollisesta laista. Mutta *jälkimmäisellä tavalla johdetut saavat lain voiman yksinomaan inhimillisestä laista.*”⁶⁵

Usein ajatellaan, että ”luonnonoikeus” oli relevanttia vain jossain varhaisissa yhteiskunnissa, kun taas oikeusjärjestysten kypsyminen on vienyt siltä sosiaalisen tilauksen.⁶⁶ Klassisen jusnaturalismin valossa käsitys ei ole täysin korrekti, mutta siinä on totuuden siemen. Nimittäin positiivisen oikeuden kehittyminen on luonteeltaan pitkälti juuri sitä, mitä Tuomas kutsuu luonnollisen moraalilain (so.

---

⁶³ Sama.

⁶⁴ Ks. yleisesti *Finnis* 1980 s. 281–290 sekä *Rommen* m. t. s. 47–49 ja George ”Natural Law” *American Journal of Jurisprudence* 2007 s. 67–71.

⁶⁵ *S. Th.* I–II q. 95 a. 2c (korostus minun).

⁶⁶ Ks. esim. *Tuori* 2003 s. 11: ”Kun luonnonoikeudellinen ajattelu menettää kulttuurisen perustansa ja kun oikeus positivoituu, kun kaikki oikeus toisin sanoen ymmärretään asetetuksi oikeudeksi, oikeuden ja moraalin ero näyttää väistämättömältä seuraukselta.” Lause ei edusta Tuorin omaa ajattelua, vaan sellaista teoreettista oikeuspositivismia, jonka hänkin tahtoo haastaa.

oikeudenmukaisuuden ja järkevyyden vaatimusten) ”tarkemmaksi määrittämiseksi” (*determinatio*). Valtaosa kypsiä oikeusjärjestysten normeista on sellaisia, että ne palvelevat (tai niiden tulisi palvella) yhteisön yhteishyvää luomalla pelisääntöjä inhimillisen kanssakäymisen koordinaatio-ongelmien ratkomiseksi ja konfliktitilanteiden selvittämiseksi: monet yhtiöoikeudelliset, konkurssioikeudelliset, ympäristöoikeudelliset jne. normit kuuluvat tähän joukkoon. Nämä normit Tuomaan sanoin ”saavat lain voiman yksinomaan inhimillisestä laista”.⁶⁷

Tällaisella *determinatiolla* eli järkevyyden ja oikeudenmukaisuuden tarkemmalla määrittämisellä ei ole mitään tekemistä kaavamaisen moraaliperiaatteiden kopioimisen kanssa. Tuomas itse vertaa sitä arkkitehtuuriin: ”Toinen [johtamisen] tapa muistuttaa [...] tapaa, jolla taidoissa yleiset muodot määräytyvät jossakin erityisessä: esimerkiksi rakentajan on annettava talon yleisen muodon määräytyä tähän tai tuohon talon ulkomuotoon.”⁶⁸ Oikeusjärjestyksen kehittäminen on luova ja äärimmäisen monitahoinen toimintakenttä, jossa on punnittava eri inhimillisten hyvien ja oikeudenmukaisuuden vaatimuksia, arvioitava eri vaihtoehtojen varmoja, todennäköisiä ja mahdollisia seurauksia, ja tehtävä päätöksiä merkittävän epävarmuuden oloissa. Luovuudesta huolimatta lainsäätäjällä ei kuitenkaan saa tehdä mitä tahansa: lakien tulee palvella yhteistä hyvää (samoin kuin talon tulee tarjota suojaa), ja yksittäiset lait on muotoiltava siten, että ne sopivat oikeusjärjestyksen kokonaisuuteen.

Mielenkiintoisen haasteen aiheuttaa se, miten pitäisi ymmärtää perus- ja ihmisoikeusajattelun korostuminen sekä lainsäädännössä että laintulkinnassa. Onko kyse jonkinlaisesta luonnonoikeusajattelun paluusta? Tämän puolesta puhuu se, että perus- ja ihmisoikeuksissa on – junsnaturalismin käsittein – kyse suorasta ”johtamisesta” yleisistä, perustavista moraaliperiaatteista.⁶⁹ Ainakin tässä mielessä voin yhtyä *Kaarlo Tuorin* väitteeseen: ”Nykyaikaisen oikeuden kypsyminen on osaltaan luonnonoikeudellisten periaatteiden positivoitumista.”⁷⁰

---

⁶⁷ *S. Th.* I–II q. 95 a. 2c.

⁶⁸ Sama.

⁶⁹ Vaikeampi kysymys on se, missä määrin positiivisessa järjestyksessä vallitsevat perus- ja ihmisoikeudet juurtuvat hyvin perusteltaviin moraaliperiaatteisiin.

⁷⁰ *Tuori* 2003 s. 66.

3.3.3 ”Lex iniusta non est lex”

Luonnonoikeudellisen ajattelun kriitikot toteavat joskus, että kyseinen teoria on loogisesti ristiriitainen, koska sen mukaan ”epäoikeudenmukainen laki ei ole laki” (*lex iniusta non est lex*).⁷¹ Kriitikki ei kuitenkaan pure.⁷² Ensinnäkin voidaan kysyä, onko ylipäänsä perusteltua väittää jusnaturalistien koskaan lausuneen kyseistä maksimiä sen kirjaimellisessa muodossa; ainakaan kriitikot eivät näytä heitä koskaan eksplisiittisesti siteeranneen.⁷³ Toiseksi asian ydinkysymys tuli jo käsiteltyä aikaisemmin: sanoja voidaan käyttää useissa eri merkityksissä, joista jotkut voivat kuitenkin olla olennaisempia ja aidompia kuin toiset (hyvä vertauskohta on Aristoteleen käsitys ystävydestä: se, joka tekeytyy ystäväksi vain taloudellisen tai muun sellaisen hyödyn takia, ei ole *todellinen* ystävä).

Oikeudellisen ratkaisutoiminnan teorian kannalta *epäoikeudenmukaisen oikeusnormin* käsite on kuitenkin relevantti. Täytyykö epäoikeudenmukaista(kin) lakia noudattaa? Jusnaturalismin mukaan vastaus kuuluu: ”riippuu”. Finnisin esittämän tulkinnan mukaan oikeusnormit velvoittavat (moraalisesti) *prima facie* silloin, kun oikeusjärjestys on olennaiselta osin oikeudenmukainen sekä materiaalisesti että normien asettamisolosuhteiden osalta.⁷⁴

Kuten aiemmin todettiin, Tuomas Akvinolaisen mukaan lain säätäminen kuuluu yhteisön legitiimeille auktoriteeteille. Voidaan ajatella, että heille normaalisti kuuluu myös epäoikeudenmukaisten tilanteiden korjaaminen. Selvästi epäoikeudenmukainen laki ei Tuomaan mukaan velvoita ”omassatunnossa” (joten olisi oikeutettua olla seuraamatta lakia).⁷⁵ Toisaalta tämä vapaus ei ole absoluuttinen: lain rikkominen

---

⁷¹ Ks. esim. *Hart The Concept of Law* 1961 s. 8 sekä *Kelsen "The Natural-Law Doctrine Before the Tribunal of Science"* teoksessa *What is Justice? Justice, Law, and Politics in the Mirror of Science: Collected Essays by Hans Kelsen* 1957 s. 144.

⁷² Ks. esim. *Finnis* 1980 s. 363–365 ja *George* 2007 s. 71–75.

⁷³ Ks. *Kretzmann* m. k. s. 100–101: esimerkiksi Hartin lähteenä on Augustinukseen liitetty, jo aiemmin siteerattu lausahdus ”non videtur esse lex quae justa non fuerit”. Kretzmannin mukaan on epäselvää, kuka ja milloin on lausunut ensimmäisen kerran ”lex iniusta non est lex”.

⁷⁴ Ks. *Finnis* 1980 s. 27, 245–252. *Rommen* m. t. s. 49 selittää, että kyse ei tällöin ole epäoikeudenmukaisen oikeusnormin sitovuudesta, vaan yleistä rauhaa ja järjestystä puolustavan moraalisen normin sitovuudesta.

⁷⁵ *S. Th.* I–II q. 96 a. 4. Tällä ei välttämättä ole eroa ”oikeuspositivismiin” verrattuna (mikäli ylipäänsä hyväksytään väite, että jusnaturalismi ja oikeuspositivismi ovat toisensa poissulkevia vaihtoehtoja): *Hart "Positivism and the Separation of Law and Morals"* *Harvard Law Review* 1958 s. 593–629 toteaa, että ”laws may be law but too evil to be obeyed” (s. 620).

edellyttää sitä, että henkilö ”voi asettua vastarintaan aiheuttamatta moraalista turmelusta taikka muuta suurempaa vahinkoa”.⁷⁶

Yhteenvetona voitaneen sanoa, että sikäli kuin positiivinen oikeus on enemmän tai vähemmän epäoikeudenmukainen, joudutaan eräänlaisiin moraalisen omantunnon (eli konkreettisen teon moraalisen ”tuomarin”) kohtaamiin ”kiperiin tapauksiin”, joissa joudutaan ottamaan huomioon ja punnitsemaan keskenään ainakin osittain vastakkaisia oikeudenmukaisuuden vaatimuksia. Niihin ei voi tarjota täydellistä ratkaisumallia tai tyhjentävää listaa kasuistisista tapauksista, vaan joudutaan kenties vain rajaamaan mahdollisuuksien joukkoa hyväksyttäviin vaihtoehtoihin, joista valitaan vähiten huonolta vaikuttava.

4 OPPI YHDESTÄ AINOASTA OIKEASTA RATKAISUSTA KLASSISEN JUSNATURALISMIN VALOSSA

4.1 Oikeuslähteet, lainkuuliaisuus ja tuomioistuinten rooli

Klassinen jusnaturalismi on oikeusteorian varsin ”*positivistinen*”: positiivinen oikeus luo velvoitteita, joita ei sisältynyt luonnolliseen moraalilakiin sellaisenaan. Mutta samaan aikaan kyseessä on ”*moralistinen*” oikeusteoria: positiivisten oikeusnormien velvoittavuutta ei nähdä moraalista erillisenä kategoriana (vaikkakin analyysin tasolla on aina mahdollista rajoittaa oikeusnormien muodollisen validiteetin toteamiseen, mitä juristin työ pääosin on). Inhimilliset lait velvoittavat ”omassatunnossa” juuri siksi, että ne palvelevat yhteishyvää, jonka turvaaminen ja edistäminen kuuluvat oikeudenmukaisuuden vaatimukseen. Toisaalta juuri oikeudenmukaisuuden ja järkevyyden vaatimukset asettavat ulko-oikeudellisen viitekohdan, josta käsin on mahdollista arvioida kriittisesti positiivisten oikeusnormien velvoittavuutta.

Jusnaturalismi ei sinänsä ole teoria eri oikeuslähteistä, niiden keskinäisestä suhteesta, hierarkiasta jne.⁷⁷ Sen mukaan on täysin mahdollista, että tietyssä oikeusjärjestyksessä

---

⁷⁶ S. Th. I–II q. 96 a. 4. ad 3. Kuitenkaan jumalallista lakia vastaan rikkovia inhimillisiä lakeja ei Tuomaan mukaan tule koskaan noudattaa: S. Th. I–II q. 96 a. 4. ad 1. Klassisen esimerkin muodostavat antiikin Rooman kristityt marttyyrit, jotka kieltäytyivät uhraamasta keisarille.

⁷⁷ Ks. *Finnis* 1980 s. 290.

”moraaliset” ja muut ”reaaliset” argumentit ovat selvästi alisteisia säädännäiselle oikeudelle: esimerkiksi että ne ovat ”mahdollisia” mutta eivät ”velvoittavia”. Toisaalta jusnaturalistisista lähtökohdista käsin voidaan kyllä perustella yleistä länsimaista (myös suomalaista) oikeuslähdeoppia pääpiirteittäin: jo Tuomas mainitsee esimerkiksi lainsäätäjän tahdon merkityksen lain kirjaimellisen merkityksen ohella tai sen sijasta.⁷⁸ Puhtaat reaaliset ja moraaliset argumentit on puolestaan tarpeen sysätä alemmalle sijalle sellaisessa oikeusjärjestyksessä, joka on ainakin yleisesti ottaen oikeudenmukainen: ensisijainen norminluontivalta on useista syistä perusteltua antaa muille kuin tuomareille. Tuomas kommentoi asiaa varsin selvin sanoin:

”Kuten Filosofi lausuu *Retoriikan* I kirjassa, on parempi järjestää kaikki asiat lailla kuin jättää ne tuomarien harkintaan, ja tähän on kolme syytä. Ensimmäkin on helpompi löytää muutama viisas, jotka riittävät oikeiden lakien säätämiseksi, kuin suuri määrä viisaita, jotka tarvittaisiin kunkin yksittäisen kysymyksen ratkaisemiseksi oikein. – Toiseksi lainlaatijat mieltivät pitkään, mitä heidän tulisi lailla säätää, kun taas tuomiot yksittäisistä asioista laaditaan nopeasti esiin tulleissa tapauksissa. Ihmisen on myös helpompi nähdä, mikä on oikein, tarkastelemalla monia tapauksia kuin jotakin yhtä ainoata tapausta. – Kolmanneksi lainsäätäjät ratkaisevat asioita yleisesti ja tulevaisuutta silmällä pitäen, kun taas tuomarit ratkaisevat käsillä olevia asioita, joita kohtaan he tuntevat harrastusta tai vastenmielisyyttä taikka joitakin pyyteitä, ja niin heidän tuomionsa vääristyy. Koska siis tuomarin elävä oikeudenmukaisuus ei henkilöidy monissa ja koska se on epävakaa, on ollut tarpeen määrätä ratkaistavat asiat laein aina, kun se on ollut mahdollista, ja jättää mahdollisimman vähän yksittäisten ihmisten harkinnan varaan.”⁷⁹

Lisäksi tuomareilla on virkansa ja asemansa nojalla muita kansalaisia (yksityishenkilöjä) ankarampi velvollisuus sitoutua positiivisiin oikeusnormeihin, erityisesti kun suhteellisen oikeudenmukainen oikeusjärjestys itse sitä vaatii: tuomarin vala luo erillisen kommutatiivisen oikeudenmukaisuuden velvollisuuden noudattaa säädettyjä lakeja. Lisäksi tuomarin yhteiskunnallinen asema kutsuu heitä erityiseen

---

⁷⁸ Ks. vastaavasti *S. Th.* I–II q. 96 a. 6.

⁷⁹ *S. Th.* I–II q. 95 a. 1 ad 2. En lähde kommentoimaan lainauksen yksittäisiä kohtia, mutta huomattakoon, että tuomioistuinten aktiivinen rooli oikeuden kehittäjänä voi olla edullinen tietyissä olosuhteissa ja tietyissä kysymyksissä – kysymys ei ole mustavalkoinen.

esimerkillisyyteen lainkuuliaisuudessa, mikä sulkee pois mielivaltaisen tai kevytmielisen suhtautumisen yhteisön legitiimejä auktoriteetteja kohtaan.⁸⁰

Jusnaturalismi ei siis täysin vaikenekaan kysymyksestä koskien oikeuslähteitä, mutta sen vaikutus on vain epäsuora ja suuntaa-antava. Kuten aiemmin nähtiin yleisemminkin oikeuden ”tarkemman määrittämisen” (*determinatio*) yhteydessä, jusnaturalistinen käsitys oikeudesta tarjoaa perusteen pitäytyä normaalisti tietyssä oikeuslähdeopissa, kun sellainen kerran on omaksuttu: kyse on perusteltujen odotusten kunnioittamisesta ja mielivaltaisuuden välttämisestä. Oikeuslähteiden määrittely positiivisella lailla voi selventää asiaa, mutta myös oikeuskirjallisuus ja oikeuskäytäntö voivat riittää, koska järkevät ja yhteishyvää edistävät tavat ja käytännöt voivat ainakin tietyissä olosuhteissa olla velvoittavia normeja luovia auktoriteetteja.⁸¹ Tässä mielessä sekä oikeuskäytännön että oikeustieteen jonkinasteinen normatiivisuus on siis yleisen luonnollisen järkevyyden vaatimus, ei puhtaasti positiivisoikeudellinen tosiseikka.⁸²

Toisaalta jusnaturalismi tarjoaa *moraalisia* argumentteja kohtuuttomia tai järjettömiä käytäntöjä ja järjestyksiä vastaan, sillä oikeusvaltio- tai laillisuusperiaate (*rule of law*, *Rechtsstaat*) on oikeudenmukaisuuden edellyttämä ideaali, johon jokaisen oikeusjärjestyksen tulee pyrkiä ollakseen *oikeusjärjestyksen* ”ydintapaus” eikä pelkkä väkivaltakoneisto.⁸³ Laillisuusperiaate ymmärretään tässä laajasti: institutionaalisen vallan ja valtiollisen vallankäytön mekanismien sääntelyn lisäksi se sisältää oikeusjärjestyksen toimintatavat kokonaisuudessaan (esimerkiksi esteellisyysnormit,

---

⁸⁰ Kommutatiivisesta oikeudenmukaisuudesta tuomarin tapauksessa, ks. *Finnis* 1980 s. 184. Sama koskee toki muitakin viranomaisia (poliisi, syyttäjälaitos jne.): yhteiskunnallinen vahinko lain kevytmielisen rikkomisen johdosta olisi suurempi kuin yksityishenkilöiden tapauksessa. Näin ollen viranomaisten tulisi olla erityisen varmoja lain kohtuuttomuudesta tai pahuudesta, jotta heidän olisi perusteltua ja jota heillä olisi oikeus olla sitä noudattamatta virkaa toimittaessaan.

⁸¹ Oikeuslähteiden oikeuttaminen yksinomaan siitä säädetyin lain perusteella olisi luonnollisesti kehäpäätelmä. Mutta sikäli kuin jo muista syistä johtuen otetaan lähtökohdaksi, että esimerkiksi kuninkaalla tai eduskunnalla on poliittisen yhteisön laillisena edustajana jonkinlaista norminluomisvaltaa, niin positiivisella lailla voidaan tarkemmin määrittää noudatettavien oikeuslähteiden asema siltä osin, kuin laista riippumattomat syyt jättävät tilaa varsin erilaisille tulkinnoille.

⁸² Ks. *Finnis* 1980 s. 238–245. Oikeustieteen normatiivisuutta on suomalaisessa keskustelussa korostanut *Alanen* 1959 s. 22: ”Vakiintuneen teoreettisen katsomuksen huomioonotto oikeuslähteenä on omiaan luomaan stabiilitettä, lujutta oikeuskäytäntöön eli siis toisin sanoen lisäämään oikeusvarmuutta.” Toisaalta teorian painoarvo heikkenee sitä myötä kuin se koskee teoreettisempia kysymyksiä, on teoriana epämääräisempi tai ei ole saavuttanut laajaa hyväksyntää.

⁸³ Ks. *Finnis* 1980 s. 270–273 sekä laajemmin *Fuller* *The Morality of Law* 1969. Ks. myös *Rentto* ”Laillisuusperiaate aristotelis-tomistisessa katsannossa” OTJP 1991 s. 338–384.

hyvän hallinnon periaatteet ja oikeusturvan tosiasiallisen saatavuuden taloudellisista varoista riippumatta).

Esimerkiksi oikeusnormien keskinäisen *koherenssin* vaatimus koskee paitsi lainsäädäntöä myös lakien tulkintaa ja soveltamista. Tämä selittää muun muassa sen, miksi oikeustieteellisellä normien systematisoinnilla *tulisikin olla* tiettyä normatiivista vaikutusta eikä olisi kohtuullista sivuuttaa oikeuskirjallisuutta (lainsäädännössä yhtä hyvin kuin lainkäytössäkin) pelkkänä teoreettisena spekulaationa. Samoin koherenssin vaatimus on peruste *sitoo* tuomioistuinten tulkintavaltaa prejudikaatti-instituutiolla – ja toisaalta *sallia* tuomioistuinten tehdä tarvittaessa lain kirjainta rikkoviakin (tai sitä ainakin voimallisesti vääntäviä) tulkintoja, milloin se on tarpeen keskenään ristiriitaisten velvoittavien oikeusnormien yhteensovittamiseksi. Kaikella tällä on merkittävä rooli oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa.⁸⁴

Vaikka siis klassinen jusnaturalismi hyväksyykin tietynlaisen oikeuspositivismin (ja suorastaan vaatii sitä), sen *kokonaisvisio* oikeudellisesta ratkaisutoiminnasta eroaa *teoreettisesta oikeuspositivismista*. Oikeusnormeja voidaan toki analysoida puhtaan muodollisen juridisen pätevyyden ja epäpätevyyden kategorioilla ilman viittauksia filosofiseen oikeudellisuuden käsitteeseen. Mutta muodollinen validiteetti ei vastaa tyhjentävästi (eikä aina lopullisesti) oikeussubjektin – kansalaisen, poliisin, tuomarin tai muun – henkilökohtaiseen kysymykseen: *Mitä minun tulisi tässä tapauksessa tehdä?*

Tuomioistuintuomarin tapaus on erityisen haastava.⁸⁵ Hänellä on (edellä sanotusti) sitoumustensa ja asemansa nojalla erityisiä syitä sitoutua säädettyyn lakiin, kunhan se on ainakin yleisesti ottaen oikeudenmukainen. Toisaalta hänellä on juuri asemansa vuoksi erityinen velvollisuus *toteuttaa sitä, mikä on oikeus ja kohtuus*.⁸⁶ Nämä

---

⁸⁴ *Alanen* 1959 s. 36–38 esittää samankaltaisia periaatesyitä ennakkoratkaisuihin sitoutumiselle: prejudikaatti-instituutio lisää oikeusvarmuutta ja oikeudenkäytön vakautta. Alioikeuksien näkökulmasta ennakkoratkaisujen normatiivisuutta vahvistaa se, että ylempien oikeusasteiden päätökset perustuvat useampien ja yleensä pätevempien lainkäyttäjien harkintaan. Tällaisen aineellisen oikeudenmukaisuuden lisäksi prejudikaatteihin sitoutuminen on Alasen mukaan myös (prima facie) muodollisen oikeudenmukaisuuden ehto: samanlaisissa asioissa on tuomittava samalla tavoin henkilöistä riippumatta.

⁸⁵ Ks. aiheesta yleisemmin *Rentto* "Between Clarence Thomas and Saint Thomas: Beginnings of a Moral Argument for Judicial Jusnaturalism" *U.C. Davis Law Review* 1993 s. 727.

⁸⁶ Oikeutta ja kohtuutta ovat vuosisatojen ajan korostaneet Olaus Petrin laatimat *Tuomarinohjeet*. Vaikka tuomarinohjeissa on selvät kristillis-teologiset juuret ja

vaatimukset saattavat toisinaan olla keskenään ristiriidassa – sitä pahemmin, mitä epäoikeudenmukaisempi oikeusjärjestys on kyseessä.⁸⁷ Tuomarin kohtaamaa *oikean ratkaisun* löytämisen haastetta ei siis voida lopullisesti redusoida oikeusjärjestyksen positiivisoikeudellisen normatiivisuuden asettamiin pelisääntöihin ilman, että tuomaria pidettäisiin ”epähenkilönä”, joka vain suorittaa loogista kalkkyliä ottamatta todellista moraalista vastuuta päätöksistään – ja kykenemättä ratkaisemaan *oikein* vaikeita tapauksia, jos helppojakaan. Niinpä radikaali oikeudellisten ja moraalisten velvollisuuksien toisistaan erottaminen vääristää kuvaa tuomarin kohtaamista haasteista ja vaatimuksista.

4.2 Yksi ainoa oikea ratkaisu: kyllä ja ei

4.2.1 Oikeusnormien aukottomuus ja ristiriidattomuus

Yhden ainoan oikean ratkaisun olemassaolo edellyttää ainakin kahta perusasiaa:⁸⁸ (i) velvoittavaa normistoa, joka on samaan aikaan aukoton (täydellinen) ja ristiriidaton sekä (ii) täydellistä tietämystä relevanteista olosuhteista, mukaan lukien eri ratkaisuvaihtojen kaikki seuraukset. On sanomattakin selvää, että jälkimmäinen ehto on käytännössä liian vaativa; toisaalta voidaan vielä mielekkäästi puhua oikeasta ratkaisusta ehdollisessa mielessä eli ”annettujen tietojen valossa”.

Ensimmäinen ehto (velvoittavan normiston aukottomuus ja ristiriidattomuus) on joka tapauksessa teoreettisesti mielenkiintoisempi. Oletetaan ensiksi, että velvoittavilla normeilla tarkoitetaan yksinomaan positiivisia oikeusnormeja. Tällöin on teoreettisesti tietysti mahdollista puhua yhdestä ainoasta oikeasta ratkaisusta: mikäli normisto on aukoton ja ristiriidaton, siitä väistämättä seuraa, että jokaiseen tapaukseen on

---

lähdeaineistona on ollut roomalaista ja kanonista oikeutta, niissä on monelta osin kyse ilmiselvistä luonnollisen moraalin vaatimuksista. Ks. myös *Alanen* 1959 s. 106–109.

⁸⁷ Tämä jännite onkin Tuomarinohjeiden tunnetuimpien artiklojen teemana: ”7. Kaikki lait pitää olla sellaiset, että ne ovat yhteiseksi hyödyksi, ja sentähden, kun laki tulee vahingolliseksi, ei se enään ole laki, vaan väärä, ja on hylättävä. / 8. Hyvä ja älykäs tuomari on parempi kuin hyvä laki, sillä hän voipi asetella kaikki kohtuuden mukaan. [...] / 9. Mikä ei ole oikeus ja kohtuus, se ei saata olla lakikaan; sen kohtuuden tähden, joka laissa on, se hyväksytään. / 10. Kaikkeaa lakia on älyllä käytettävä, sillä suurin oikeus on suurin väärä, ja oikeudessa pitää olla armo mukana. / [...] 13. Yhteisen kansan hyöty on paras laki; ja sentähden mikä havaitaan yhteiselle kansalle hyödylliseksi, pidettäköön lakina, vaikka säädetyt lain sanat näyttäisivät toisin käskävän.”

⁸⁸ En tässä tarkastelussa ota huomioon diskurssiteorian argumentteja ja yleensäkin ratkaisujen perustelemisen ulottuvuutta. Tässä lienen samoilla linjoilla *Kaiston* (m. t. s. 482) kanssa: ”Väitteen totuudenmukaisuus ei riipu siitä, kuinka sitä perustellaan.”

olemassa yksi ja vain yksi oikea ratkaisu. Eri asia on, onko käytännössä mahdollista luoda oikeusjärjestystä, joka täyttäisi aukottomuuden ja ristiriidattomuuden ehdot. Jo inhimillisen kielen epätäydellisyys johtaa siihen, ettei ole mahdollista päästä kokonaan eroon kielellisten ilmaisujen epätarkkuudesta ja monimerkityksisyydestä. Lisäksi on käytännössä aina jotain normeja, jotka eivät ole täysin ristiriidattomia ja joiden välistä sopusointua ja koherenssia pitää siis etsiä tulkinnallisilla keinoin. Finnis toteaaakin, että oikeusnormien aukottomuuden (*"no gaps"*) oletus on pragmaattisilla syillä perusteltu oikeudellinen fiktio: se on sikäli oikeutettu, että se juurtuu *oikeudellisuuden* ydinmerkityksen ideaaliin, ja se luo teoreettiset puitteet oikeuden kehittämiseksi ja parantamiseksi myös lainsäädännön ulkopuolella – mutta olisi harhaanjohtavaa pitää sitä kirjaimellisesti totena.⁸⁹

Alanen on toisaalta esittänyt, että vaikka *oikeusaukkojen* olemassaolo onkin väistämätöntä, olisi parempi puhua *lakiaukoista*: ”[L]ainkäyttäjä voi niillä välineillä, jotka hänellä on käytettävänä, ratkaista jokaisen oikeudellisen konfliktin. [...] Laki on aukollinen, mutta oikeus on aukoton juuri siitä syystä, että oikeus on väljempi käsite kuin laki. Laki ei ole ainoa oikeutta luova funktio.”⁹⁰ Lakiaukkoja täydentäisivät toisaalta muut oikeuslähteet, kuten tapaoikeus, oikeuskäytäntö ja oikeustiede sekä toisaalta tulkinnalliset keinot ja periaatteet kuten oikeusanalogia ja rikosoikeudellinen *in dubio pro reo*.⁹¹

4.2.2 Positiivisen oikeuden ja oikeudenmukaisuuden välinen jännite

Kysymys oikeasta ratkaisusta on kuitenkin monimutkaisempi, kuten olemme jo aiemmin nähneet. Vaikka oletus aukottomasta ja ristiriidattomasta positiivis-oikeudellisesta normistosta pätsisi, olisiko siitä seuraava ratkaisu aina ja ehdottomasti *ainoa oikea ratkaisu*? Tuomioistuinta erityisellä tavalla sitovan yleisen kuuliaisuusvelvoitteen valossa junsnaturalistinen vastaus lienee: se olisi *yleensä* oikea ratkaisu ja ainoa sellainen, mutta ei kuitenkaan silloin, kun oikeusjärjestys tai relevantit oikeusnormit ovat olennaisella tavalla epäoikeudenmukaisia. Sellaisessa tilanteessa tuomioistuimella olisi ainakin velvollisuus etsiä *mahdollisimman*

---

⁸⁹ Ks. Finnis 1980 s. 269.

⁹⁰ Alanen 1959 s. 57.

⁹¹ Ks. sama s. 10–14 (tapaoikeus), s. 34–44 (oikeuskäytäntö), s. 18–33 (oikeustiede), s. 81–85 (analogia), s. 77 (in dubio pro reo).

kohtuullinen ja oikeudenmukainen tulkinta, vaikka silloin jouduttaisiin pyörtämään positiivisten normien kirjaimellista merkitystä – ehkä jopa sivuuttamaan ne tyystin.

Moraalisen harkinnan ja tulkinnan sisällyttäminen tuomioistuinta ainakin implisiittisesti sitovaksi normiksi muuttaa käsitystä siitä, mitä tarkoitetaan – ja mitä ylipäänsä voidaan tarkoittaa – oletuksella tuomioistuinta sitovasta, ristiriidattomasta ja aukottomasta normistosta. Voidaanko puhua yhdestä ainoasta oikeasta ratkaisusta, jos hyväksytään väite, että tuomioistuin joutuu (joskus, usein tai aina) arvioimaan asiaa myös moraalisen oikeudenmukaisuuden kannalta? Taustalla vaanii ikivanha haaste: *onko moraalisiin kysymyksiin oikeita ja vääriä vastauksia?*

Kysymys on vaikea, eikä tässä ole mahdollista käsitellä sitä tyhjentävästi.⁹² Huomattakoon kuitenkin, että kysymys voidaan ymmärtää ainakin kahdella eri tavalla:

(a) ”Onko olemassa oikeita ja vääriä moraalisia näkemyksiä?” ja

(b) ”Voidaanko oikeat ja väärät moraaliset näkemykset sellaisiksi tunnistaa?”

Moraaliskeptisismi näyttää käytännössä juurtuvan jälkimmäiseen kysymykseen, mutta myös ensimmäinen on tässä yhteydessä relevantti – nimenomaan kun kysytään, onko jokaisessa oikeustapauksessa ainakin *periaatteessa* yhden ainoan oikean ratkaisun *ideaali, johon tulee pyrkiä*.

Huomattakoon, että harva *elää* ikään kuin ei olisi *lainkaan* oikeutta ja vääryyttä. Moraalisista kysymyksistä on toki runsaasti eriäviä mielipiteitä, mutta toisaalta on myös samansuuntaisuutta sekä konvergenssia eri kulttuurien välillä. Tällaisista empiirisistä havainnoista ei voitane tehdä vahvoja johtopäätöksiä periaatteen tasolla puoleen taikka toiseen. Varmuudella voidaan sanoa vain, että oikeudenmukaisuutta koskevat kysymykset ovat *vaikeita*, muttei niistä puhuminen mahdotonta ole.⁹³

---

⁹² Perinteistä arvo-objektivismia puolustaa *Rentto* LM 1990.

⁹³ Esimerkiksi *Finnisin* NLNR 1980 s. 173–177 analyysi klassisen distributiivisen oikeudenmukaisuuden eri ulottuvuuksista tekee harvinaisen selväksi, että olisi perusteetonta pitää oikeudenmukaisuutta yksinkertaisena asiana; toisaalta kyseisen analyysin huolellisuus ja tasapainoisuus osoittavat, että olisi mieletöntä pitää kaikkia kuvitteellisia ratkaisuja yhtä oikeudenmukaisina.

4.2.3 Hyvän monimuotoisuus ja normatiivisen ymmärryksemme rajallisuus

Klassisen luonnollisen moraalilain teorian mukaan on olemassa tiettyjä tekoja, jotka sotivat suoraan ihmisen järkevyyttä vastaan ja joita ei siis koskaan ole oikeutettua tehdä, koska kyseiset teot ovat itsessään pahoja (kuten viattoman henkilön tappaminen tai muu häneen kohdistettu väkivalta, raiskaus, aviorikos ja muut sukupuolisen arvokkuuden loukkaukset jne.).⁹⁴ Sen sijaan aidot *moraaliset dilemmat* koskevat tilanteita, joissa on joukko toisensa poissulkevia vaihtoehtoja, jotka kaikki ovat moraalisesti hyväksyttäviä mutta kuitenkin jollain tavalla epätäydellisiä.⁹⁵ On selvää, että ainakin joissain tilanteissa (jotka voivat kohdata myös tuomioistuinta) ei ole realistista puhua tavoitettavissa tai tunnistettavissa olevasta yhdestä ainoasta oikeasta ratkaisusta: emme ole kompetentteja arvioimaan, onko tämä vai tuo sellainen päätös, koska tällainen arvioiminen edellyttäisi meiltä kykyä ja ominaisuuksia, joita yhdelläkään ihmisellä ei ole.

Oikeudellisten sääntöjen luomisen problematiikan osalta Finnis arvelee, että ei voida puhua yhdestä absoluuttisen oikeasta normistosta edes silloin, kun meillä on (teoreettisena ideaalina) tieto kaikista relevanteista olosuhteista.⁹⁶ Väite lienee sovellettavissa myös oikeudelliseen ratkaisutoimintaan. Rentto onkin esittänyt, että arvojen moninaisuuden (so. inhimillisten perushyvien yhteismitattomuuden) vuoksi käytännölliset ratkaisut ovat ”*alideterminoituneita*”: meillä säilyy aina vapaus valita – ei vain hyvän ja pahan välillä, vaan myös useiden hyvien vaihtoehtojen välillä. Tästä seuraa, että oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa voi joskus olla *useita ”oikeita” (hyviä) ratkaisuja* – ja tietysti myös vääriä (huonoja) ratkaisuja.⁹⁷

Onko tämä tulkinta perusteltu Finnisin moraaliteorian valossa? Arvellakseni johtopäätös ei ole aivan varma – ei ainakaan teoreettisella tasolla. Inhimilliset

---

⁹⁴ Ks. *Finnis* 1980 s. 118–125.

⁹⁵ *Finnis* 1980 s. 176 kommentoi Sartren kuuluisaa dilemmaa, jossa nuori mies pohtii, tulisiko hänen värväytyä armeijaan puolustaakseen Ranskaa natsveja vastaan vai jäädä kotiin huolehtimaan iäkkästä äidistään. Finnis arvelee, että molemmat vaihtoehdot ovat moraalisesti hyväksyttäviä, kun taas on kuviteltavissa laaja joukko järjettömiä ja moraalisesti kestämättömiä vaihtoehtoja, kuten ampua äitinsä, värväytyä natsijoukkoihin, juoda itsensä puolikuolleeksi, tehdä itsemurha tms. Dilemma on sikäli näennäinen, että kyse on vain meidän toimintakykymme rajallisuudesta: emme voi toteuttaa kaikkia kuviteltavissa olevia hyviä vaihtoehtoja.

⁹⁶ Ks. *Finnis* 1980 s. 286.

⁹⁷ Ks. *Rentto* 1988 s. 161–162.

perushyvät ovat Finnisin mukaan yhteismitattomia, mutta käytännöllisen järkevyyden vaatimukset sisältävät muitakin velvoitteita kuin näiden hyvien kunnioittamisen ja edistämisen: esimerkiksi kaikkien henkilöiden kunnioittamisen ilman mielivaltaista suosimista, kohtuullisen sitoutumisen järkeviin elämänsuunnitelmiin, keinojen kannalta tehokkaimman vaihtoehdon valitsemisen järkevien vaihtoehtojen joukosta sekä yhteishyvän eli inhimillistä täyttymystä suosivien yhteisöllisten olosuhteiden edistämisen vaatimukset.⁹⁸

Nämä ja vastaavat vaatimukset eivät ehkä johda kaikissa valintatilanteissa yhteen ainoaan oikeaan ratkaisuun, eivätkä välttämättä tee sitä oikeustapauksissakaan. Mutta esimerkiksi Finnisin esittämä *järkevän tehokkuuden vaatimus* inhimillisen hyvän edistämässä rajaa parhaan vaihtoehdon valintaa huomattavasti ja samaa voi sanoa *yhteishyvän* edistämisen vaatimuksesta. Germain Grisez on vastaavasti todennut, että vapaiden *sitoumusten* tekeminen on keskeinen velvoitteita luova akti – mikä siis rajaa hyvien valintojen moninaisuutta myöhemmissä tapauksissa – ja tämä pätee myös oikeus- ja yhteiskuntaelämään erityisesti sen ”perussitoumusten” (*basic commitments*) tasolla.⁹⁹

Ajatus yhdestä ainoasta oikeasta ratkaisusta on kuitenkin ongelmallinen *käytännössä* – ainakin kiperissä tapauksissa – sillä sellaisen löytäminen ja arvioiminen edellyttäisi hahmotuskykyä, joka ylittää radikaalisti inhimillisen ymmärryksen rajat. Kuten Rentto kirjoittaa:

”[Y]leisellä tasolla voidaan arvoista olla aina monta mieltä, mutta jossakin konkreettisessa ratkaisutilanteessa on mahdollista selvittää, mikä konkreettinen menettelytapa ratkaisee ongelman järkevällä tavalla. [...] [V]oidaan teoriassa ajatella, että jokaisessa ratkaisutilanteessa ehkä on oma

---

⁹⁸ Ks. osio 3.2.2 yllä sekä Finnis 1980 s. 100–127. Onkin huomattavaa, että Rentto ei lainkaan puhu Finnisin esittämistä käytännöllisen järkevyyden vaatimuksista ”alideterminismiä” koskevaa johtopäätöstä tehdessään. Kuitenkin käytännöllisen järjen vaatimukset ovat Finnisin jusunaturalistisen moraaliteorian ydinosa: ilman niitä inhimilliset perushyvät eivät kerro mitään siitä, miten meidän tulisi *valita*.

⁹⁹ Ks. Grisez 1978 s. 58–60. Hän soveltaa näkökulmaa toisaalta prosessuaaliseen oikeudenmukaisuuteen ja toisaalta politiikkaan. Esimerkinomaisesti Grisez toteaa, että maa-alueen pakkolunastus voi olla oikeutettu, vaikka se sisältääkin konkreettisessa tapauksessa yhteismitattomien perushyvien ristiriidan. Sen oikeuttamisen (ONKO KORJAUS OIKEIN?) ei tarvitse vedota epämääräiseen ”suurempaan hyvään”. Kyseessä on keskenään ristiriitaisten hyvien sovittelukeino, joka voi olla osa reilua yhteiselon järjestelmää; sellaiseen järjestelmään sisältyy molemminpuolisia sitoumuksia sekä sitoumuksia tiettyihin perushyviin.

ainutkertainen oikea ratkaisunsa. Mutta me emme milloinkaan kykene arvioimaan jokaista relevanttia ratkaisuperustetta.”¹⁰⁰

Karkeasti voidaan erottaa toisistaan faktuaalinen ja normatiivinen ymmärryskyky. *Faktuaalisen* tiedon osalta tarvittaisiin varmaa tietoa tapauksen olosuhteista ja taustoista pienimpiä subjektiivisia elementtejään myöten. Niiden lisäksi pitäisi kuitenkin ottaa huomioon ratkaisun kaikki seuraukset – eikä vain välittömät seuraukset (kuten oikeustapauksen osapuolten reaktiot), vaan myös välilliset seuraukset kaikkina aikoina (vaikutukset muihin ihmisiin sekä näiden vaikutusten kerrannaisvaikutukset taas muihin jne.). Seurauksiin sisältyy kaiken lisäksi inhimillisen vapauden elementti: tulevat vapaat valinnat *eivät ole tiedettävissä* muuten kuin yleisen ihmistuntemuksen suoman arvauskyvyn merkityksessä. Tuloksena on siis äärettömän monimutkainen kuva, jonka näkeminen ylittää absoluuttisesti ymmärryksemme rajat.

Tämän lisäksi on haasteena *normatiivisen* ymmärryksen rajallisuus. Relevantit positiiviset oikeusnormit ovat ehkä pinnallisesti katsoen jonkun täydellisesti tunnettavissa, mutta tulkintavaikkeuksien lisäksi niihin liittyvät kiperissä tapauksissa yleisen oikeudenmukaisuuden vaatimukset. Mitkä nämä vaatimukset ovat? Finnis ja muut luonnonoikeudellisen koulun teoreetikot eivät koskaan ole kuvitelleet maalanneensa täydellistä ja tyhjentävää karttaa hyvän elämän ja oikeudenmukaisuuden edellytyksistä: Aristoteleen hyveet sekä Finnisin perushyvät ja niistä kumpuavat moraaliset normit ovat lopulta vain eräänlaista hapuilua hämärässä (ei kuitenkaan aivan pimeässä!). Emme nimittäin kykene näkemään *hyvän olemusta* suoraan ikään kuin kasvoista kasvoihin, vaan tunnemme sen ainoastaan epätäydellisesti, toisaalta järjellisen päättelyn ja toisaalta elämänkokemuksemme perusteella.

Normatiivisen tietomme rajallisuudesta johtunee myös se, että meidän on ylipäänsä vaikea arvioida sitä, onko yhdestä oikeasta ratkaisusta puhuminen mielekästä *edes teoreettisella tasolla*. Emme voi nähdä sellaista suoraan, eikä meillä toisaalta ole riittävän selviä ja tarkkoja periaatteita, joista voisimme sellaisen ehdottomasti ja kiistämättömästi johtaa. Käsitystä oikean ratkaisun ideaalin mielekkyydestä puolustaa

---

¹⁰⁰ *Rentto* 1990 s. 156. Mielenkiintoista kyllä, tässä *Rentto* näyttää empivän yhden oikean ratkaisun mahdollisuuden edessä – siis puhtaasti teoreettisella tai ”ontologisella” tasolla kuten minäkin.

kuitenkin käsitys *hyvän ykseydestä*: inhimillisen hyvän ääretöntä monimuotoisuutta tuntuu kaikesta huolimatta yhdistävän jokin yhteinen ja kokoava elementti, jonka ansiosta on mahdollista käyttää ”hyvän” käsitettä lukemattomien erilaisten termien sijasta; samoin ihmiskokemusten yksilöllisyydestä huolimatta näyttää mahdolliselta ja jopa välttämättömältä puhua onnellisuudesta ja hyvästä elämästä jonkinlaisena yleisenä ilmiönä, jossa mitä erilaisimmat hyvän tai täyttymyksen tai onnellisuuden kokemukset kohtaavat.¹⁰¹

Kaisto toteaa artikkelissaan, että Aarnio onkin esittänyt tavallaan samantyyppistä kritiikkiä Dworkinin teoriaa kohtaan – kritiikkiä, johon jusunaturalisti voi hyvin yhtyä. Kaisto kirjoittaa:

”Juridiseen harkintaan liittyy Aarnion mukaan arvoja ja arvostuksia. Dworkinin teoria ei kykene perustelemaan, että jokaiseen ratkaisuun on olemassa yksi ja ainoa oikea vastaus. Näin voidaan väittää vain, jos Hercules osoittautuu myös arvojen ja moraalin maailmassa ’supertuomariksi’, jolla on hallussaan absoluuttinen tieto hyvästä ja pahasta, oikeasta ja väärästä.”¹⁰²

Tämä olisikin juuri tomistisen yhden ainoan oikean ratkaisun edellytys, kuten yllä on esitetty. Mutta luonnollisesti vain itse Jumala voi olla tällainen Dworkinin *supertuomari*; Tuomas Akvinolainen itse asiassa antaa ymmärtää saman epäsuorasti.¹⁰³ Vaikka Tuomas vankasti uskoikin inhimillisen järjen mahdollisuuksiin, häntä tuskin voidaan syyttää tieto-opillisesta suuruudenhulluudesta: ”Tietokykymme on kuitenkin niin heikko, ettei kukaan filosofi ole koskaan kyennyt täydellisesti selvittämään edes yhden kärpäsenkään olemusta.”¹⁰⁴

---

¹⁰¹ Hyvän käsitteestä ja ykseydestä klassisessa ja tomistisessa filosofiassa, ks. esim. *Alvira – Clavell – Melendo Metaphysics* 1991 s. 157–164. Ks. myös Tuomas Akvinolainen *S. Th.* qq. 5–6: metafysiikan tasolla hyvyys ja oleminen ovat sama asia, mutta hyvyys koskee haluttavuuden aspektia (q. 5 a. 1); yksin Jumala on olemukseltaan täydellinen (*Esse Subsistens*) ja siis myös täydellisen hyvä, kun taas luodut olennot ja realiteetit ovat hyviä eräänlaisen osallistumisen kautta (q. 6 a. 4). *Grisez* 1978 s. 60–61 toteaa samoin, korjaten eräitä väärinkäsityksiä koskien hänen moraali-teoriaansa: ”The good of religion is a finite participation in divine goodness, but so are other basic human goods, and the latter are neither reducible to nor commensurable with the good of religion.”

¹⁰² Kaisto m. t. s. 489.

¹⁰³ *S. Th.* I–II q. 91 a. 3 ad 1: ”Käytännöllisen järjen osalta ihmisen osallisuus ikuiseen lakiin käsittää eräät yleiset prinssiipit mutta ei erityisiä yksittäisiä asioita koskevia ohjeita, jotka kuitenkin sisältyvät ikuiseen lakiin [so. Jumalan suunnitelmaan koko luomakuntaa varten].”

¹⁰⁴ Tuomas Akvinolainen *Expositio Symboli Apostolorum*, johdanto (suom. Seppo Teinonen teoksessa *Tuomas Akvinolainen Usko ja rukous* 2005).

Tämän valossa oikean ratkaisun ideaali tarkoittaakin käytännössä seuraavaa: se on viisas ratkaisu, joka aidosti pyrkii annetuissa rajoissa oikeudenmukaiseen lopputulokseen. Kuten Tuomas itse totesi:

”Käytännöllinen järki koskee tehtäviä asioita, jotka ovat yksittäisiä ja kontingenteja [...]. Sen tähden eivät inhimilliset lait voikaan olla yhtä erehtymättömiä kuin tieteiden todistavat päätelmät. Eikä jokaisen mitankaan tarvitse olla erehtymätön ja tarkka kaikin tavoin, vaan oman sukunsa mahdollisuuksien mukaan.”¹⁰⁵

4.2.4 Onko asialla mitään väliä?

Keskustelu yhden ainoan oikean ratkaisun mahdollisuudesta palautuu tavalla tai toisella kysymykseen oikeudellisten ilmiöiden olemuksesta ja dynamiikasta. Tuo peruskysymys on äärimmäisen haastava, mutta yhtä aikaa aivan olennainen. On nimittäin vaikea hyväksyä Aarnion aiemmin mainittua ylimalkaista väitettä, jonka mukaan oppi yhdestä ainoasta oikeasta ratkaisusta olisi heikossa muodossaan ”tarpeeton” ideologinen kannanotto, jolla ei ole vaikutusta käytännölliseen oikeusajatteluun.

Aarnio perustelee väheksyvää suhtautumistaan ns. Occamin partaveitsellä: ”leikattakoon ajattelusta pois tarpeettomat elementit”.¹⁰⁶ Mutta millä perusteella arvioimme sitä, mitkä elementit ovat tarpeellisia? Olisiko jälleen – kuten *Wilhelm Occamilaisella* itsellään – kyse vain *näennäisesti* tarpeettomista elementeistä, joiden poistumisella onkin kauaskantoisia seurauksia?¹⁰⁷ Onko edes teoriassa mahdollista, että kysymys oikeudellisen ratkaisutoiminnan oikeellisuuden mahdollisuudesta ei millään tavoin vaikuttaisi kiperien tapausten kanssa kilvoittelevan tuomioistuintuomarin sielunelämään?

Kielteistä tulkintaa puoltaa ainakin *Robert Alexyn* näkemys, jonka mukaan ajatus yhdestä oikeasta ratkaisusta on käytännön haasteista huolimatta arvokas periaate, jolla on huomattava merkitys oikeusajattelussa. Siitä kumpuaa ”oikeusharkinnan

---

¹⁰⁵ S. Th. I–II q. 91 a. 3 ad 3. Ks. myös *Aristoteles* Nikomakhoksen etiikka, I, 3.

¹⁰⁶ Aarnio LM 1989 s. 606.

¹⁰⁷ Occamin kritiikistä ks. esim. *Rommen* m. t. s. 51–55: Occamin ylimalkainen ”leikkailu” johti huolellisen järjellisen analyysin väheksymiseen sekä ongelmallisiin normatiivisuuden tahtoteorioihin, jotka ovatkin naiivin oikeuspositivismin perustana huolimatta siitä, että ne paradoksaalisesti viis veisaavat Humeen kuuluisasta giljotiinista.

regulatiivinen periaate”, joka ohjaa etsimään oikeaa ratkaisua ja vetoamaan järkeviin perusteisiin.¹⁰⁸ Aarnion pragmaattinen oikeusteoria tarjoaa kenties ajattelun aihetta käytännön kannalta, mutta lopullisena totuutena oikeuden olemuksesta se näyttäisi paradoksaalisesti nakertavan perustaa oikeudellisen ratkaisutoiminnan perusteluvaatimukselta, jonka edistäminen oli hänen elämäntyönsä keskeinen ainesosa.

5 LOPUKSI

Oikeudenmukainen ratkaisu on ainut oikea ratkaisu. Mitä se todella tarkoittaa, riippuu konkreettisen tapauksen monimutkaisista olosuhteista. Tuomas Akvinolaisen innoittama klassinen jusnaturalismi tarjoaa kysymykseen haastavan näkökulman, sillä vaikka Tuomas oli hyvin tietoinen ihmisjärjen rajallisuudesta, se ei saanut häntä vaipumaan moraalis-epistemologiseen epätoivoon, joka tuntuu piinaavan aikamme suuria ajattelijoina. Aristoteleen jalanjäljissä hän pitäytyi kultaiseen keskitiehen ääripäiden välillä: moraalista ja oikeudenmukaisuudesta puhuminen on vaikeaa ja siinä on helppo erehtyä, mutta juuri tämä vaikeus on syy suhtautua nöyrästi omiin ajatusrakennelmiin ja pyrkiä oppimaan muiden teorioista, sivuuttamatta niitä lähtökohtaisesti mielettömänä ajanhukkana.

Lähteet

Aarnio, Aulis: Oikeussäännösten tulkinnasta: Tutkimus lainopillisen perustelun rationaalisuudesta ja hyväksyttävyydestä. Juridica, Helsinki 1982.

Aarnio, Aulis: The Rational as Reasonable: A Treatise on Legal Justification. Reidel, Dordrecht 1987.

Aarnio, Aulis: ”Laintulkinnan regulatiivinen periaate. Pohdintaa yhden oikean ratkaisun mahdollisuudesta”. LM 1989 s. 594–617.

Alanen, Aatos: Oikeuslähde ja laintulkintaoppi. Helsingin yliopisto, Helsinki 1959.

Alexy, Robert: ”Oikeusjärjestelmä, oikeusperiaate ja käytännöllinen järki”. LM 1989 s. 618–633.

---

¹⁰⁸ Alexy ”Oikeusjärjestelmä, oikeusperiaate ja käytännöllinen järki” LM 1989 s. 632–633. Kyseistä periaatetta voidaan toki perustella myös ”parhaalla mahdollisella tuloksella”. Asia erikseen on se, onko perustelu kovin erilainen. Jälkimmäiseen perusteltuun näyttäisi sisältyvän implisiittisesti oikean ratkaisun ideaali, koska muuten ajatus ”parhaasta” ratkaisusta menettäisi merkityksensä. Kyse on siis jälleen ratkaisutoiminnan *käytännöllisistä rajoista*.

Alvira, Tomas – Clavell, Luis – Melendo, Tomas: *Metaphysics*. Sinal-tala Publishers, Manila 1991.

Aristoteles: *Nikomakhoksen etiikka*. Gaudeamus, Helsinki 2005 (suom. Simo Knuuttila).

Finnis, John: *Natural Law and Natural Rights*. Clarendon Press, Oxford 1980.

Finnis, John (toim.): *Natural Law*, Vol. I. Dartmouth, Aldershot 1991.

Finnis, John (toim.): *Natural Law*, Vol. II. Dartmouth, Aldershot 1991.

Finnis, John: "The Truth in Legal Positivism". Teoksessa George, Robert P. (toim.): *The Autonomy of Law: Essays on Legal Positivism*. Clarendon Press, Oxford 1996 s. 195–214.

Finnis, John: *Aquinas: Moral, Political, and Legal Theory*. Oxford University Press, Oxford 1998.

Finnis, John: "Natural Law: The Classical Tradition". Teoksessa Coleman, Jules – Shapiro, Scott (toim.): *The Oxford Handbook of Jurisprudence and Philosophy of Law*. Oxford University Press, Oxford 2002 s. 1–60.

Fuller, Lon L.: *The Morality of Law*. Yale University Press, New Haven 1969.

George, Robert P.: *Making Men Moral: Civil Liberties and Public Morality*. Oxford University Press, Oxford 1995.

George, Robert P.: *In Defense of Natural Law*. Oxford University Press, Oxford 2001.

George, Robert P.: "Natural Law". *American Journal of Jurisprudence* 2007 s. 55–75.

Grisez, Germain: "The First Principle of Practical Reason: A Commentary on the *Summa theologiae*, 1–2, Question 94, Article 2". *Natural Law Forum* 1965 s. 168–201.

Grisez, Germain: "Against Consequentialism". *American Journal of Jurisprudence* 1978 s. 21–72.

Grisez, Germain – Boyle, Joseph – Finnis, John: "Practical Principles, Moral Truth, and Ultimate Ends". *American Journal of Jurisprudence* 1987 s. 99–151.

Grisez, Germain – Shaw, Russell: *Beyond the New Morality: The Responsibilities of Freedom*. University of Notre Dame Press, Notre Dame, Indiana, 1988.

Hart, H. L. A.: "Positivism and the Separation of Law and Morals". *Harvard Law Review* 1958 s. 593–629.

Hart, H. L. A.: *The Concept of Law*. Clarendon Press, Oxford 1961.

Johannes Paavali II: *Veritatis Splendor* (suom. Totuuden loiste). Libreria Editrice Vaticana, Vatikaani 1993.

Kaisto, Janne: Lainoppi ja oikeusteoria: Oikeusteorian perusteista aineellisen varallisuus oikeuden näkökulmasta. Edita, Helsinki 2005.

Katolisen kirkon katekismus. Katolinen tiedotuskeskus, Helsinki 2005.

Kekkonen, Jukka: Johdatus kontekstuaaliseen oikeushistoriaan. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta, Helsinki 2002.

Kelsen, Hans: "The Natural-Law Doctrine Before the Tribunal of Science". Teoksessa What is Justice? Justice, Law, and Politics in the Mirror of Science: Collected Essays by Hans Kelsen 1957.

Kretzmann, Norman: "Lex Iniusta Non Est Lex: Laws on Trial in Aquinas' Court of Conscience". American Journal of Jurisprudence 1988 s. 99–122.

MacCormick, Neil: "Natural Law Reconsidered". Oxford Journal of Legal Studies 1981 s. 99–109.

MacIntyre, Alasdair: After Virtue: A Study in Moral Theory. Duckworth, London 1981.

Makkonen, Kaarle: Oikeudellisen ratkaisutoiminnan ongelmia. Lainopillinen ylioppilastiedekunta, Helsinki 1981.

Merikoski, Veli: Vapaa harkinta hallinnossa. Lainopillisen ylioppilastiedekunnan kustannustoimikunta, Helsinki 1958.

Oker-Blom, Max: "En riktig lösning trots allt? – Dworkin mot finländsk bakgrund". JFT 1978 s. 251–321.

Olavus Petrin Tuomarinohjeet 1545 (suom. Matti Norri). Lakimiesliiton kustannus, Helsinki 1987.

Rentto, Juha-Pekka: "Oikea ratkaisu – ennustettava ratkaisu?". Juhlajulkaisu Allan Huttunen 1988 s. 157–166.

Rentto, Juha-Pekka: Prudentia Iuris: The Art of the Good and the Just. Turun yliopisto, Turku 1988.

Rentto, Juha-Pekka: "Elämänmuotojen keskustelua". LM 1990 s. 149–166.

Rentto, Juha-Pekka: "Laillisuusperiaate aristotelis-tomistisessa katsannossa". OTJP 1991 s. 338–384.

Rentto, Juha-Pekka: "Mitä lainoppi onkaan? Aulis Aarnion oikeusteorian filosofisista perusasettamuksista". LM 1991 s. 488–515.

Rentto, Juha-Pekka: "Between Clarence Thomas and Saint Thomas: Beginnings of a Moral Argument for Judicial Jusnaturalism". U.C. Davis Law Review 1993 s. 727–767.

Rentto, Juha-Pekka: ”Olemisesta pitäminen, luonnosta oikea ratkaisu? Luonnonoikeudellisen ajattelun ei-deduktiivisesta luonteesta, ja mitä siitä teoriassa ja käytännössä seuraa”. OTJP 2000 s. 235–282.

Rommen, Heinrich A.: *The Natural Law: A Study in Legal and Social History and Philosophy*. Liberty Fund, Indianapolis, 1998.

Sipponen, Kauko: ”Yhden ainoan oikean tai tarkoituksenmukaisen ratkaisun periaatteista”. LM 1965 s. 197–212.

Tuomas Akvinolainen: *Summa Theologiae*. Valikoiden suomentanut J.-P. Rentto. Gaudeamus, Helsinki 2002.

Tuomas Akvinolainen: *Expositio Symboli Apostolorum*. Suomeksi julkaistu teoksessa *Usko ja rukous: Apostolisen uskontunnustuksen ja Herran rukouksen selitys* (suom. Seppo Teinonen). Kirjapaja, Helsinki 2005.

Tuori, Kaarlo: *Oikeusjärjestys ja oikeudelliset käytännöt*. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta, Helsinki 2003.